

Tusculum

2018
SOLIN-11

Tusculum

11

Nakladnik

Javna ustanova u kulturi
Zvonimir Solin
Kralja Zvonimira 50
Solin

Za nakladnika

Tonči Čićerić

Glavni urednik

Marko Matijević

Uredništvo

Joško Belamarić
Nenad Cambi
Dino Demicheli
Josip Dukić
Arsen Duplančić
Miroslav Katić
Šime Marović
Dražen Maršić

Grafičko oblikovanje i priprema za tisak

Marko Grgić

Tisak

Suton Graf Zagreb

Za tiskaru

Tihomir Kujundžić

Naklada

500 primjeraka

Časopis je uvršten u podatkovne baze: ESCI (Emerging Sources Citation Index), DOAJ (Directory of Open Access Journals), AWOL (The Ancient World Online), Hrčak (Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske).

Izdavanje časopisa novčano podupiru Grad Solin,
Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Županija splitsko-dalmatinska.

UDK 908(497.5-37 Solin)

Tiskana inačica: ISSN 1846-9469

Mrežna inačica: ISSN 1849-0417

Tusculum

Časopis za solinske teme

11

Solin, 2018.

Sadržaj

7-16	Nikola Cesarik	Bilješka o Tiberijevu natpisu CIL 3, 3199 = 10157 iz Salone
17-34	Inga Vilogorac Brčić	Kibelina salonitanska svetišta u svjetlu epigrafskih izvora
35-59	Nino Švonja	Natpisi kao spoliji u Vranjicu
61-76	Ante Rendić-Miočević	Nekropola na lokalitetu <i>in horto Metrodori</i> u svjetlu novih istraživanja: staro izvješće u novom ruhu
77-85	Nenad Cambi	Konstancijev natpis uzidan u kuću Tavilić u Trogiru
87-105	Ana Demicheli – Dino Demicheli	Salona 541. godine – sarkofag vaginarija Saturnina, <i>fabrica Salonitana armorum</i> i Justinijanska kuga
107-122	Ivan Alduk	Solinske utvrde (II) – Mletački kaštel na mostu
123-155	Ivan Grubišić	Solinski Katići Mornari
157-176	Ivan Grubišić – Milan Ivanišević	Krštenja, vjenčanja i ukopi u Solinu od godine 1670. do 1812.
177-186	Antonia Trze Biuk	Život i književno stvaralaštvo Beatrice Speraz
187-205	Arsen Duplančić	Thomas Graham Jackson, don Frane Bulić i Salona
207-232	Blanka Matković	Iz povijesti solinskoga područja u Drugom svjetskom ratu i poraću: Hrvatska seljačka stranka kroz dosje Joze Bulja (1945. – 1961.)
233-255	Mirko Jankov	Pučki crkveni napjevi <i>Jobova štenja</i> za pokojne iz Klisa, Solina, Vranjica, Mravinaca i Kučina – transkripcije i komparativna analiza
257-264	Katica Obradović	Razvoj pedijatrije u Solinu – Pobol i procijepljenost dojenčadi i predškolske djece od 2007. do 2017.
265-267	Marko Matijević	In memoriam – Špiro Žižić (10. 9. 1951. – 3. 9. 2018.)
269-275	Mario Matijević	Bibliografija Časopisa za solinske teme <i>Tusculum</i> (broj 1-10)
277		Naputak suradnicima <i>Tusculuma</i>

Blanka Matković

Iz povijesti solinskoga područja u Drugom svjetskom ratu i poraću: Hrvatska seljačka stranka kroz dosje Joze Bulja (1945. – 1961.)

Blanka Matković
UK, Coventry CV4 7AL
University of Warwick
B.Matkovic@warwick.ac.uk

Krajem listopada 1944. partizanske postrojbe zauzele su Solin, Split i čitavo srednjodalmatinsko područje. Vrlo brzo su formirane uprave u tvornicama u Solinu, Vranjicu i Kaštel Sućurcu, a tvornica cementa u Majdanu odmah je počela s radom. U nekima su radili njemački ratni zarobljenici o kojima je ostao sačuvan veći broj dokumenata. Organiziran je i veći broj zarobljeničkih logora od kojih se barem jedan nalazio u Solinu, o čemu svjedoče najamni ugovori pronađeni u fondu Općega građevnog poduzeća »Gradnja«, koji se čuva u Državnom arhivu u Splitu. O stanju na širem splitskom, pa tako i solinskom području, u prvim poslijeratnim mjesecima ostao je sačuvan veći broj izvješća tadašnjih jugoslavenskih vlasti.

Među tzv. reakcionarima koji su zabrinjavali novu komunističku vlast nalazili su se brojni nestomišljenici Komunističke partije, pa tako i članovi drugih političkih stranaka i organizacija. U arhivu Sekretarijata unutrašnjih poslova (SUP) za Dalmaciju, koji se čuva u Državnom arhivu u Splitu, ostao je sačuvan zapis tadašnjih jugoslavenskih vlasti, moguće Uprave državne bezbjednosti (UDB), u kojemu se navodi da »u solinskom bazenu postoji vrlo opasna grupa H.S.S.« čiji je »duhovni vođa prije rata bio Marin Kljaković«. U zapisu se također ističe da ni jedno mjesto u Dalmaciji nije imalo tako jaku i čvrstu organizaciju Hrvatske seljačke stranke na čelu s dvadesetak mladih ljudi koji su za vrijeme Drugoga svjetskog rata ostali dosljedni politici te stranke. Po istom dokumentu dvojica su likvidirani tijekom rata, iako se izričito ne navodi kako i od koga. Petoricu najistaknutijih iz te grupe Kljaković je povukao »u Hrvatsku« ne bi li ih tako spasio od iste sudbine. Među njima je bio i Jozo Bulj u čijemu je dosjeu sačuvano obilje podataka o radu Hrvatske seljačke stranke (HSS) u solinskom bazenu tijekom Drugoga svjetskog rata i neposredno nakon toga. Buljevi iskazi pred isljednicima Odjeljenja za zaštitu naroda (OZN) i kasnije UDB-e sadrže obilje podataka o radu Hrvatske seljačke stranke uoči Drugoga svjetskog rata i za vrijeme rata na solinskom području te stoga predstavljaju vrijedan izvor za proučavanje dalmatinske povijesti 20. stoljeća.

Ključne riječi: Drugi svjetski rat, poraće, Dalmacija, Hrvatska seljačka stranka, Solin, Jozo Bulj, UDB, OZN, komunizam

UDK: 323.28(497.5 Solin)“1945/1961“(093)
329(497.5 Solin) HSS (093)
355.40(497.5 Solin)“1945/1961“(093)

Stručni članak
Primljeno: 5. travnja 2018.

Neposredno prije zauzimanja Splita u listopadu 1944. u Štabu 8. korpusa izrađen je plan zauzimanja cijele Dalmacije koji je Vrhovni štab Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije (NOV i POJ) odobrio tek 26. listopada 1944. Planom je bilo predviđeno glavnim

snagama toga korpusa, odnosno 19., 20. i 26. divizijom, koncentričnim napadima sa zapada, juga i istoka razbiti hrvatske i njemačke postrojbe¹ u području od Šibenika do Knina, a pomoćnim (9. divizija) djelovati u smjeru Neretve, te manjim dijelovima vezivati hrvatske i njemačke

1 Uoči kninske operacije na tom se području nalazilo oko 23.000 njemačkih vojnika, 5000 hrvatskih vojnika te oko 5000 četnika. Ukupna jačina 8. korpusa 31. listopada 1944. iznosila je 26.667 vojnika, a 31. prosinca iste godine 35.000 vojnika (M. Colić 1988, str. 278).

postrojbe na liniji Zadar-Obrovac dok ne budu likvidirane glavne snage.

Dan uoči ulaska partizanskih postrojbi u Split dijelovi 10. dalmatinske brigade zauzeli su Klis, a u Splitu je objavljena posljednja uzbuna. Njemačke postrojbe počele su napuštati grad još 20. listopada kada su Split nadlijetali angloamerički zrakoplovi koji su bacali letke sa zahtjevom za polaganje oružja. Sljedećega dana bombardirani su Gripe, brodogradilište i željeznička postaja, a njemačka vojska nastavila je evakuaciju do 25. listopada kada su se povukli i posljednji pripadnici 3. djelatne ustaške bojne i dužnosnici Nezavisne Države Hrvatske (NDH), osim velikog župana Jurja Stanojevića i nekolicine drugih. Hrvatske vojnike koji su se povlačili iz smjera Sinja prema Splitu napale su jake partizanske snage te su zarobile između 200 i 300 vojnika. Pripadnici 3. prekomorske brigade zauzeli su Dugopolje, a 10. dalmatinska brigada i Mosorski partizanski odred zaustavili su Borbenu skupinu »Cetina« u području Dicma, ubili 120 te zarobili većinu preživjelih hrvatskih vojnika.² Kasno navečer zauzeta je i Žrnovnica, a ubačene čete partizana odjevenih u mornaričke i domobranske odore preuzele su straže kod pojedinih objekata.³

Padom čitave obale od Makarske do Žrnovnice i područja od Sinja do Dicma i Dugopolja borbe za Split bile su ustvari okončane. Ujutro 26. listopada postrojbe 9. i 10. brigade stigle su u Solin gdje je 4. bataljun 10. brigade zarobio oko 200 vojnika. U Solin je preko Mravinaca ušla i 12. brigada. Oko 7 sati 10. brigada zauzela je Split, a u grad je među prvima ušla i Komanda mjesta Split.⁴ Nедуго nakon zauzimanja grada Splita i splitske okolice formirane su uprave u tvornicama u Solinu, Vranjicu i Kaštel Sućurcu, a tvornica cementa u Majdanu odmah je počela s radom. U nekima od njih radili su njemački ratni zarobljenici. U knjizi *Split i Srednja Dalmacija u dokumentima Ozne i Udbe (1944. – 1962.)*. *Zarobljenički logori i likvidacije*⁵ dostupno je nekoliko dokumenata koji svjedoče o ulozi njemačkih zarobljenika, posebice stručnjaka, u poslijeratnoj obnovi i izgradnji grada Splita i širega splitskog područja i to u brodogradilištima »Split« u Splitu i »Mosor« u Trogiru, tvornici »Jugovinil«, građevinskoj tvrtci »Konstruktor«, poduzećima »Obnova«, »Transjug«, »Industrija

jadranskog kamena«, »Nabavljač« i »Automehanika«, vojnom građevinskom poduzeću »Ivan Lavčević«, tvornici karbida i cijanamida »Dalmacija« u Dugom Ratu, tiskari »Slobodne Dalmacije«, bolnici »Firule« i drugima.

Logori su postojali u Splitu i u nekim drugim srednjodalmatinskim mjestima, a u fondu Općega građevnog poduzeća »Gradnja«, koji se čuva u Državnom arhivu u Splitu, sačuvani su i dokumenti o postojanju logora na solinskom prostoru. Tako je 28. kolovoza 1948. potpisan najamni ugovor između toga poduzeća i Ivana Ivića pok. Ante iz Solina kojim »Gradnja« preuzima dotadašnji prostor Komande logora br. 125. »Ivić Ivan pok. Ante iz Solina dava u najam poduzeću »Gradnja« svoje zemljište u Solinu na kojem se nalazi baraka Komande logora br. 125. Površina zemljišta ima oko 1.750 m² označena čest.zem. br. 4815 i 4816 gr. ul.br. 1554. Ovo zemljište se dava u istom onakom stanju kao što je to ranije uživala Komanda logora 125 i Elektrozapad. (...) Rok ugovora za ovaj najam počima sa danom 1. VII. 1948. i traje sve dok najmoprimac bude iste nekretnine trebao, a najdalje do završetka radova na vodovodu tvornice »Jugovinila« – Majdan – K. Sućurac. Nakon što »Gradnja« napusti ovo zemljište obaveze preuzima raniji najmoprimac i vlasnik baraka Komanda 125 zarobljeničkog logora – Split«, navedeno je u tom dokumentu.⁶ Istoga dana potpisan je najamni ugovor između poduzeća »Gradnja« i Crkvinarstva župne crkve sv. Marije od Otoka u Solinu po predsjedniku don Mati Mihanoviću kao najmodavcu kojim se »dava u najam »Gradnji« opće građevnom poduzeću – Split svoje kat. čest. br. 3503, 3496, 3498, 3506 u površini od 8 vriti i 67 m² upisane u gr. ul. br. 1723 sastojeći se onako kako je do sada uživala iste čestice Komanda 125. zarobljeničkog logora i Elektrozapad« uz istu napomenu da »nakon što »Gradnja« napusti ovo zemljište, najamne obaveze preuzima raniji najmoprimac tj. Komanda 125 zarobljeničkog logora u Splitu«. ⁷

O stanju na širem splitskom, pa tako i solinskom području, u prvim poslijeratnim mjesecima ostao je sačuvan veći broj izvješća tadašnji jugoslavenskih vlasti. U zapisniku savjetovanja Opunomoćstva OZN-e, III. odsjeka za oblast VIII. korpusa NOV Jugoslavije, od 1. i 2. ožujka

2 U izvješću 9. dalmatinske brigade od 30. listopada 1944. navedeno je da je »u borbama od Sinja do Klisa, 20. divizija, pored ubijenih, zarobila 1680 neprijateljskih vojnika i oficira, među kojima i zapovjednika ustaške Borbene grupe Cetina, pukovnika Potočnika, satnika Litru, logornika Bilobrka, tabornika Travicu te još nekoliko oficira i svećenika koji su se povlačili s ustaškom grupacijom Cetina.« Usp. <http://www.ratnakronikasplita.com/kronika/1944-2> (preuzeto 12.2.2017.).

3 <http://www.ratnakronikasplita.com/kronika/1944-1> (preuzeto 12.2.2017.)

4 Zapovjednik komande bio je Pavao Roje, a početkom listopada 1944. Komanda mjesta Split nalazila se u mjestu Korušće.

5 B. Matković 2017.

6 DAS, f. 101, »Gradnja« Opće građevno poduzeće – Split, kut. 1; B. Matković 2017, str. 510.

7 DAS, f. 101, »Gradnja« Opće građevno poduzeće – Split, kut. 1; B. Matković 2017, str. 511.

1945. major Petar Ljuština, šef III. sekcije OZN-e VIII. korpusa, istaknuo je da su »ustaške organizacije (...) zahvaljujući našim vojničkim i političkim udarcima danas mrtve« iako to ne znači da je njihovo djelovanje potpuno prestalo. Ljuština se osvrnuo na problem »škripara« i potrebu njihove brze likvidacije te na rad svećenstva: »Osvrćući se na rad klera i crkve kao naših nepomirljivih vjekovnih neprijatelja, major Sekulić naglašava važnost nepoštedne borbe koja treba da bude vrlo oprezna, i naglašava kako je njihova /crkve i klera/ organizacija uspjela da se preko dvije hiljade godina održi monolitna. Uz ovo naglašava razliku između pravoslavne i katoličke crkve, iznašajući internacionalnu jakost katoličke crkve što međutim kod pravoslavne to nije.«⁸

U izvješću za travanj 1945. zabilježeno je da na prostoru kotara Solin-Split »ustaških i četničkih elemenata ima u svim selima, grupišu se i ubacuju razne parole« te da su »najaktivniji, iako neobično oprezni popovi, koji na pаметan način djeluju na narod«. Za područje sinjskoga kotara u istom dokumentu se navodi da je primijećeno »ali u dosta maloj mjeri ipak djelovanje i grupisanje reakcionarnih elemenata, ustaški nastrojenih, uglavnom povezanih sa klerom. Primijećeno je da se naročito grupišu i sastaju ustašice koje za svoj rad još nisu kažnjene, te one ustašice kojima je neko od rodbine kao zlikovac kažnjen. Sve ove uglavnom se sastaju i idu u švora gdje se sastaju u vidu `Čeri Marijine´.⁹ Nad istima je postavljena jaka kontrola, te nisu u stanju da poduzmu bilo kakovu akciju. Osjetili su prisustvo novoformiranog opunomoćstva OZN-e te su postale opreznije. Svećenstvo na ovom kotaru je neobično oprezno i prestrašeno Našim nastupom prema njima, likvidacijom najopasnijih, postali su plašivi.«¹⁰

Prisutnost križarskih skupina zabilježena je i sljedećih godina, odnosno sve do kraja četrdesetih. Tako se na području Benkovca, Drniša, Kaštela i Solina kretala križarska skupina Petra Bogića, rodom iz Divojevića, koja je brojala između pet i dvadeset pripadnika. Oni su nosili vojničke kape s bijelim križem, na desnim rukavima iznad šake imali su ustaške činove, a na lijevim rukavima iznad šake natpis »Isusova divizija«. U elaboratu UDB-e Split precizira se da je Bogić likvidiran na Svilaji u svibnju 1949., a ostali pripadnici njegove skupine su se predali.¹¹

Među tzv. reakcionarima nalazili su se brojni neistomišljenici Komunističke partije, pa tako i članovi drugih političkih stranaka i organizacija. U arhivu SUP-a za Dalmaciju, koji se čuva u Državnom arhivu u Splitu, ostao je sačuvan zapis tadašnjih jugoslavenskih vlasti, moguće UDB-e, u kojemu se navodi da »u solinskom bazenu postoji vrlo opasna grupa H.S.S.« čiji je »duhovni vođa prije rata bio Marin Kljaković, kojega je tada dr. Krnjević smatrao najjače izgrađenim H.S.S.ovcem i pred sam početak rata počeo ga forsirati davajući mu razne stranačke uloge.«¹² »On je tada okupio grupu odvažnih mladih ljudi, stalno ih okupljao i već tada spremao za borbu protiv komunista i u 1940. i 1941. došli do raznih obračunavanja sa komunistima«, navodi se dalje u ovom dokumentu.¹³ U zapisu se također ističe da ni jedno mjesto u Dalmaciji nije imalo tako jaku i čvrstu organizaciju Hrvatske seljačke stranke na čelu s dvadesetak mladih ljudi koji su za vrijeme Drugoga svjetskog rata ostali dosljedni politici te stranke. Po istom dokumentu dvojica su likvidirani tijekom rata, iako se izričito ne navodi kako i od koga. Petoricu najistaknutijih iz te grupe Kljaković je povukao »u Hrvatsku« ne bi li ih tako spasio od iste sudbine. Među njima je bio i Jozo Bulj u čijemu je dosjeu sačuvano obilje podataka o radu HSS-a u solinskom bazenu tijekom Drugoga svjetskog rata i neposredno nakon toga. Buljeva skupina nastanila se u Bjelovaru odakle je tijekom rata podržavala veze s Kljakovićem koji se nalazio u Zagrebu. Poslije rata četvorica iz te skupine, među kojima i Bulj, vratili su se u Solin i nastavili održavati veze s Kljakovićem, u to vrijeme nastanjenim u Slavoniji. U dokumentu se također navodi da je ova grupa HSS-ovaca također održavala kontakt sa splitskim pristajama HSS-a i to preko Ivana Podruga koji ih je obavještavao o svim političkim događajima.¹⁴

»U Solinu ima stanoviti broj ljudi koji su zdušno radili za N.O.P. za vrijeme rata, ali zbog svojih egoističnih poriva oni su došli na liniju neprijatelja i podržavaju stanoviti kontakt sa gore spomenutom grupom. Taj kontakt nije obilježen sa nekim organiziranim djelovanjem, nego stvaraju jedno opće neraspoloženje kritizirajući nar. vlast i pojedine rukovodioce. Na čelu tih je neki Vujičić, vlasnik električnih drobilica, koji stanuje u kući Vlade Grubišića. Solinski bazen, koji inače ima svoju lijepu tradiciju i koji

8 HDA, f. 1491, OZN za Hrvatsku, 11.3.1.

9 Kćeri Marijine.

10 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, kut. 168, Izvještaj OZN-e za srednju Dalmaciju za travanj 1945.

11 Z. Radelić 2002, str. 416.

12 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, SUP Trogir, Kaštela, Solin, kut. 1, dosje Joze Bulja.

13 *Ibid.*

14 *Ibid.*

je izbacio dosta prvoboraca, u posljednje doba osjeća se opadanje poleta i veliki utjecaj grupe H.S.S., spomenutog Vujičića Stipe i grupe bivših nacionalista koje podržava iz Splita Ante Grgić, dugogodišnji starosta Sokola«, navodi se u istom dokumentu.¹⁵ Ostala je sačuvana i zabilješka o Vladi Grubišiću pa se tako kaže da je »politički prije rata bio svačiji i nastojao iskoristiti sve političke konjunktire« zbog čega je »iskorištavao sve neprijateljske vojske, ali je ujedno taktizirao sa N.O.P. i činio stanovite usluge, jer bi u protivnom sigurno bio izgubio glavu«. Osim toga, »pri oslobođenju vješto je izmakao svim mjerama« i »neobičnom taktikom uspio je ovladati sa pojedinim partijskim funkcionerima«. Stoga je solinski prvoborac Milan Miškina izjavio da je »Vlade drmao prije rata, pa drma i sada i nikom ništa ne može«. ¹⁶

Dokument je upotpunjen razmišljanjima Joze Bulja o političkoj situaciji. Bulj je navodno Ivanu Podrugu kazao da »komunisti sada puno gore stoje u Solinu nego prije rata« pa bi »kada bi bili slobodni izbori odnijeli manje glasova nego Jevtić«. Uzrok takvom stanju Bulj je našao upravo u djelovanju imućnoga Vlade Grubišića koji je »uspio da ih potkupi«, a »narodu je prosvijetlio oči«. Na temelju opširnije Buljeve izjave priređivač ovog izvješća zaključuje da osim Buljeve skupine u Solinu postoji grupa nacionalista i nezadovoljnika Narodne fronte koja se regrutirala iz redova imućnijih Solinjana. »Svi skupa stvaraju nezdravu psihozu i štetu po nar. vlast«, zaključuje autor. ¹⁷

Jozo Bulj, pokojnog Duje i majke File Marin, rođen je 19. siječnja 1915. u Solinu. Za vrijeme Kraljevine radio je u tvornici »Sv. Kajo« i postao član Hrvatske seljačke stranke. Po njegovu iskazu u vrijeme osnivanja Hrvatske seljačke zaštite nalazio se u aktivnoj kraljevskoj jugoslavenskoj vojsci u Novom Sadu, a po povratku kući godine 1938. stupio je u Zaštitu. ¹⁸ Iste godine je postao tajnikom organizacije HSS-a u Solinu, a tu je dužnost obnašao do kapitulacije Jugoslavije. Sudjelovao u razoružavanju jugoslavenske kraljevske vojske u proljeće 1941. O eventualnom odlasku u partizanske postrojbe Bulj pred istražiteljem OZN-e Franom Studinom svjedoči: »Ja kao član organizacije HSS držao sam se naprama istoj direktivi disciplinovan i slušao sam naređenje Paške Kaliterne kao što sam ja

lično, a odbor kao cjelina je zaključio na svome posljednjem sastanku stranke, koji se je održao oko 1. maja 1941. godine podan Solina. Sastanku sam prisustvovao ja, Mikelić Petar, Ninčević Mate, Sesartić Lovre i Vukšić Stipe, tu je bilo zaključeno da ostanemo pasivni do daljnega, dok ne dobijemo naređenje od Kaliterne.« ¹⁹ Godine 1942. otišao u Zagreb jer se bojao četnika i partizana koji su mu prijetili preko Marina Matijevića, »koji je bio na Blacima bačen u jamu, izišao iz iste i došao u Solin«. Njegov stav prema Ustaškom pokretu navodno je bio negativan i nije se deklarirao kao ustaša. U Zagrebu je ostao do konca rata. Potom se vratio u Solin gdje je bio zatvoren, a zatim pušten na slobodu. Njegovo djelovanje prema novom režimu bilo je »nepovjerljivo«. U radu Narodne fronte nije sudjelovao, a prema »narodnim vlastima« stalno je negodovao. ²⁰ U njegovu dosjeu ostala je sačuvana i zabilješka splitske UDB-e iz kolovoza 1961. u kojoj se navodi da je početkom Drugoga svjetskog rata Bulj »vršio propagandu u korist NDH« te »vršio špijunažu u korist Italijana radi čega je trebao biti likvidiran« i zbog čega je navodno pobjegao u Zagreb. Nakon rata je pušten zbog pomanjkanja dokaza, a 17. rujna 1945. regrutiran je kao doušnik tadašnje OZN-e i »još do danas« nije isključen. »Međutim, ne rezultira, pa se predmet odlaže u kartoteku«, ističe se u zabilješci koju potpisuje Ćiro Galešić. ²¹

Najopsežniji dio Buljeva dosjea odnosi se upravo na godinu 1945., odnosno na tjedne koji su prethodili vrbovanju Joze Bulja od strane OZN-e. Prvi dokument datira od 7. kolovoza te godine kada je u Kaštel Kambelovcu izjavu dao Ljubomir Grubišić Mijin iz Solina, inače član Okružnoga odjeljenja OZN-e za Srednju Dalmaciju, tada na »kursu« u Kaštelima. Izjava se odnosi na »okrivljenike« Jozu Bulja, Milivoja Novakovića i Lovru Sesartića iz Solina, no zbog nedostatka drugih dokumenta, ne može se sa sigurnošću reći pod kakvim su oni optužbama bili okrivljeni i kada je postupak protiv njih pokrenut. U svojoj izjavi Grubišić navodi sljedeće: »Bulj Jozo pok. Duje iz Solina bio je još ranije za vrijeme Jugoslavije istaknuti član HSS-a i HRS-a, ističući se naročito u borbama protiv radničke klase, kroz štrajkove i kolektivne ugovore itd. Za njegov rad i djelovanje u Jugoslaviji, ne bi želio, da detaljiziram

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Ibid.* Po dostupnim podacima Ćiru Galešića se povezivalo s pripremom ubojstva hrvatskog iseljenika Stipe Bilandžića. Usp. <http://arhiv.slobodnadalmacija.hr/20000823/podlistak.htm>.

(jer mi nije baš dovoljno poznato, a naročito u tvornicama gdje je radio) i mišljenja sam, da je ono vrijeme nesvjesno istupao protiv radnika. Naveo sam ovo posljednje radi toga, jer sam i ja u to vrijeme bio član HSS-a i katkada istupao protiv radnika, ali potpuno nesvjesno, jer nijesam bio upoznat ni najmanje borbom proletarijata. Naglasiti mi je da je pokretač nas mlađih HSS-ovaca u ono vrijeme bio Kljaković-Šantić Marin (Mladin), koji je naročito među nama sijao mržnju protiv radničke klase. Uspjevalo mu je radi toga, jer se mi nijesmo mogli otresti okova, koje nam je nametnuo. Nešto prije okupacije, ja sam se uspio riješiti okova i ovoga bloka HSS-a, zahvaljujući upornom nastojanju nekih drugova na mene. Razumljivo je, da sam se na taj način dekonspirisao i bio često napadan prijetećim riječima od svih koji su pripadali HSS-u, a naročito od Bulja Joze i Novaković Filipa. Zaprijetili su mi, da će me jednom ubiti, radi toga, jer sam se odijelio od njih i šta se navodno družim sa (partizanima) komunistima. Ja se nijesam pobojavao. Ove prijeteće su bile češće i javne. Dolaškom okupatora (Talijana) sakupili su puške i municiju iz Sokolskog doma od Jugoslavenske vojske, koja je tu stanovala. Isto tako i svu rezerv. Puške je prenio Bulj Jozo i još neki HSS-ovci, ali ja ne znam točno koji, te ih pospremili u jedan bunker u vinogradu Joze Bulja. Ja za ovo nijesam uopće do sada znao. Po prilici 2 mjeseca, kasnije odlazili su naši prvoborci u partizane, između ostalih i moj stariji brat Mile, pok. Bulj Jakov, brat od Joze Bulja, također prvoborac, bio je određen da ostane na terenu, da bude veza za prebacivanje materijala, što mi nije ni danas poznato. Bulj Jozo je svog pok. brata Jakova maltretirao i proganjao, tjerao ga iz kuće i psovao ga najpogrdnijim riječima. Pok. Jakov sa kojim sam se ja često susretao i povezivao, postavljao mi je, da ja pokušavam utjecati na Jozu radi njega, što sam ja i pokušavao, ali bez uspjeha. Mene je samog vrijeđao i govorio mi da sam komunist kao i Dujo, te da će nas prijaviti Talijanima. Odmah poslije ovoga bio sam pozvan u Kozjak od drugova, koji su mi rekli da je Jozo Bulj sa ostalim HSS-ovcima pohranio puške, a za koje bi trebalo doznati gdje se nalaze. Dobio sam takodjer nalog od partizana, da se mogu povezati sa pok. Jakovom u svrhu zajedničkog istraživanja, što sam i učinio. Ja sam prvi put čuo o puškama i municiji. Obećao sam da ću učiniti sve da doznam gdje se nalaze. Nekoliko dana kasnije uspio sam da doznam preko jednog razgovora HSS-ovaca, gdje se nalaze puške i odmah se povezao sa pok. Jakovom i prikazao mu sve tačno pa i mjesto.

Iste ili druge večeri puške su drugovi odnijeli u Kozjak ili Mosor i upotreбили ih u borbi protiv okupatora. Bulj Jozo je ovo otkrio, kazao ostalim HSS-ovcima, da su odnesene puške. Mene su napali ispred dućana Pletikorića Martina, Bulj Jozo i Novaković Filko izazivanjem htjeli su fizički obračunati sa mnom, da sam ja pokazao puške i municiju partizanima i komunistima. Ja sam se bez bojazni odupro, našto mi je Bulj rekao da će me prijaviti Talijanima i da će me nestati preko noći. Izazivanje nije prestajalo na nadalje sa njihove strane, na moju adresu. Znam i viđao sam ih gdje se redovito sastaju u kući Luke Validšića iz Vrlike, koji je stanovao na raskršću puta tz. Širina. S njima skupa je skoro uvijek bio Marin Kljaković-Mladin, inspirator mržnje HSS-ovaca u selu na sastancima. 1942. god. napušta sa još nekim Talijanima Solin, odlazi u Zagreb, zatim Bjelovar, Sisak itd. Govorilo se, da je naselio skupa sa ostalima srpsko ili židovsko imanje, što ja ne mogu potvrditi, jer ne znam sigurno. Svi HSS-ovci, pa i Jozo Bulj, napustili su Solin i otišli u Zagreb, jer se nijesu osjećali sigurni, obzirom na započete akcije sa strane partizana. Njegov boravak, držanje i rad u Hrvatskoj nije mi poznat. 1944. god. dolazi skupa sa Novakovićem Milivojom Jerkovim i postavlja vijenac na grob pok. Vulete Tonka, koji je bio ubijen od partizana. Na vjencu je bilo ispisano: Borcu-poručniku, Žrtvi sindikata. Poslije polaganja vjenca demonstrirali su preko Solina, vrijeđajući sve partizane i njihove obitelji. Dobro mi je poznato, da se narod pobojavao njih, jer su u to vrijeme bili Njemci i ustaše u Solinu. Prijeteće su bile silovite i javne, pa se pretpostavlja da su bili zaštićeni, naročito od ustaša. Općenito uzimajući ga izjavljujem da je bio otvoreni Mačekovac, da je mrzio sve što je slobodoljubivo i realno, da je spriječavao omladince u radu sa NOP, da je pomagao svojim stavom ustašama i radio protiv NOP-a skrivajući puške i klevećući ga javno.²²

Dva dana kasnije, 9. kolovoza 1945., Opunomoćstvo OZN-e za kotar Split uputilo je Jozu Bulja OZN-i za Srednju Dalmaciju radi »daljnje evidencije« jer je »optužio druga Boljat Vinka, koji je bio streljan od Italijana«. U zaglavlju dokumenta rukom je nadodana bilješka »u zatvor«. Istog dana OZN-a za Srednju Dalmaciju Bulja je uputila u zatvor OZN-e u Splitu gdje je pritvoren do »daljnje odluke«.²³

Dana 13. kolovoza 1945. OZN-a za Srednju Dalmaciju dostavila je obavijest Opunomoćstvu OZN-e za kotar Split-Solin naglasivši da je »u pitanju dokazivanja krivice Bulj Joze pok. Duje, iz Solina, potrebno da navedete svjedoke, koji će potvrditi sa pismenom izjavom, da je Bulj

22 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, SUP Trogir, Kaštela, Solin, kut. 1, dosje Joze Bulja.

23 *Ibid.*

N. Kramarac 7-VIII-45.

Izjava

Druza grubišić Ljubomira Lujina i čl.
 Solina, člana Okružnog odjeljenja OZNA
 za Srednju Dalmaciju, pada na pamet
 u Kaitelima, po slučajnu otkriće, da
 Đurđević, Novaković, Filipović i Ljubičić
 Lović sva trojica i čl. Solina, isjavljaju
 u prijavu kako slijedi:

1.) Đurđević Đ. i Solina L. su
 članovi HSS-a i HRS-a, ističući da su
 učestvovali u borbi protiv radničke klase
 i. t. d. Za njegov rad, od čovjeka se
 Jugoslaviji. Ujeti iako da državnim,
 (je mi nije bio dovoljno poznato, a na
 početku a toliko čama gdje je on radio) i
 mišljenja sam da je u ono vrijeme nes-
 vjesto izstupao protiv radnika. Naves-
 ija u to vrijeme bio član HSS-a i hatka
 da izstupio protiv radnika, ali potpuno
 nesvjesto, jer nisam upoznat s njim
 došlo u proletarijata ni malo. Naposljetku
 mi je da je politički nas pripadnik HSS-ovca
 u ono vrijeme bio Klyaković - Ljubičić
 (Mladin) koji je nas čitavo vrijeme
 naša politiku protiv radničke klase. Upravo
 malo sam je radi toga, a se mi nisam
 moglo otkriti otko se toje sam je on
 nijesni. Nešto prije okupacije ja sam se upro-
 pismom nastojajući nekli drugova na
 mene. Kasnije, to je da sam se na taj način
 otkrio upoznao i bio čitavo napredan prijatelj
 prijatelja od svih, koji su pripadali HSS-u a na
 početku od Đurđevića, Novakovića, Filipovića, Zaji-
 čića i ja sam se odijelio od njih i to je
 došlo otkriveno za kasnijim, ja se nisam
 poticao. Ove prijatelje su bile žene i jaone.

Dalaskom okupatora (Italijana) sakupili
 vojske, koja je tu stanovala, što tako i sve
 posredom nam vojničkim. Duže je pećio
 Đurđević i još neki HSS-ovci, ali ja nisam
 stao koji, te ih pospremiti u jedan bunker
 u vinogradu Đurđevića, kliju njegove kuće.
 Ja sa obojicom prišao do zida betona, po pitivi
 2 m. kasnije odslasili su nam platoon u pa-
 rtisanu, ismedju ostalih i moj stariji brat
 Mile. Dok. Đurđević, brat od Đurđevića, također

Slika 1
Izjava Ljubomira Grubišića, člana Okružnoga odjeljenja OZNA-e za Srednju Dalmaciju, 7. kolovoza 1945.

Jozo organizovao špijunažu u korist okupatora – Talijana, da je u tu svrhu zadužio Matijevića Marina, koji je obavještavao Talijane o radu i kretanju aktivista NOP-a« te da su »također potrebni svjedoci, koji će potvrditi da je Bulj Jozo kriv za hapšenje i kasnije ubijstvo po Talijanima, druga Boljat Vinka«. ²⁴ Dopis je potpisao načelnik OZN-e za Srednju Dalmaciju kapetan M. Čolak, a rukom je dodana napomena »pitati i Boljat Andriju iz Sv. Kaja«.

U nedatiranoj kopiji izjave Andrije Boljata, inače oca Vinka Boljata, on navodi da je Vinko bio uhićen 1939. kada ga je otac izvukao iz zatvora. »Moj čaća, mene tereti Bulj Jozo pk. Duje, koji stalno prenosi špijunažu upravi fabrike, a uprava žandarima, te otvoreno mi je prijetio Bulj Jozo da ću ja upoznati tko je on«, posvjedočio je Vinko Bulj tada roditeljima. ²⁵ »Zatim je zaratilo i moj Vinko nije bio više hapšen sve do 8/1.-42. god. Tada su ga Italijanski karabinjeri skupa sa žandarima uhapsili, odveli u Divulje u zatvor, a poslin osan dana odveli su ga na groblje `Trščenica` i tu streljali. Po svemu ja sam uvjerenja, da je Bulj Jozo pk. Duje krivac smrti mojega sina Vinka jer za vrijeme biv. Jugoslavije Jozo je gledao mog Vinka ka Komunistu i radio na tome da mu nanese zlo bilo na koji način. To je bilo zato jer je moj Vinko bio rukovodioc radničke sekcije u fabrici i ka takvog Jozo ga je mrzio baš s toga što bi Vinko se borio za poboljšanje radničkog života«, ističe Andrija Boljat u iskazu Pavenki Barbariću. ²⁶

Osim Andrije Boljata, Bulja je teretio i Martin Mikelić pok. Nikole, rođen 1893., tadašnji potpredsjednik Kotarskoga narodnog odbora Split, s boravištem u Solinu, koji se u ilegalu povukao nakon Hitlerova napada na Sovjetski Savez. U izjavi od 16. kolovoza 1945. Mikelić navodi da je »nakon 5-6 dana došao k nama p. Vinko Boljat Andrijin iz Solina« i to zato jer »ga traže karabinjeri, ali da ga nitko nije tužio nego Bulj Jozo, koji mi se uvijek prijetio«. ²⁷ Njegovu izjavu je 26. kolovoza 1945. potvrdio Kajo Parać pok. Frane, rođen 19. travnja 1892. u Solinu, tadašnji predsjednik Kotarskog odbora JNOF-a. ²⁸ Na temelju izjava Kaja Paraća i Andrije Boljata, Opunomoćstvo OZN-e za kotar Split-Solin je 26. kolovoza 1945. potvrdilo OZN-i za Srednju Dalmaciju da je Bulj doista kriv zbog uhićenja pok. Vinka Boljata.

U međuvremenu je istražitelj OZN-e za Srednju Dalmaciju Ante Kurtović 20. kolovoza 1945. saslušao osobu

koja je u prijepisu dokumenta, koji se čuva u dosjeu Joze Bulja, potpisana kao Krupac uz naznaku da je ime i prezime dostupno u originalu. ²⁹ Iz ove izjave je vidljivo da je dotični dijelio ćeliju s Buljem, ing. Ljudevitom Plaščarem, Blažom Lušićem, Vladimirom Medanom, Ivanom Cvitanovićem, Marijom Ivić i Jurom Mandićem. U izjavi se dalje navodi: »Jednog dana Medan mi je pričao kako je vidio u novinama rezultat izbora u Dalmaciji i to je pričao s ostalima, na što je Bulj rekao da u novinama piše kakav je rezultat, a ne piše na koliko je ceduljica napisano bilo `Živio Kralj Petar` i `Živio Maček`. Jednom prilikom je Bulj rekao da dok se je nalazio u Solinu u zatvoru OZN-e, da su ga saslušavali oni koje on poznaje od prije kao četnike i to da je jedan iz Vrlike i da mu je on u oči rekao da je četnik. Za istog je rekao da ga je za nekoliko dana nestalo. Za vrijeme općeg razgovora obratio se je Medanu i rekao mu da su žendari i popovi ovaj puta nadrljali. U više navrata je ovaj Bulj pričao kako je ova OZN-a u Solinu opljačkala povratnike iz Njemačke, a da su im ostavili samo po jedan par odijela. Pričao je o tome kako je u Zagrebu imao stalno sa Mačekom veze i da je prisustvovao tajnim sastancima kod Tomašića. Govori kako u njega Tomašić nije vjerovao dok ga nije preporučio njemu neki Martinović Jozo, koji da je Mačekom zastupnik, a kaže za Martinovića, da se sada nalazi u Kaštelima i to pod strogom paskom. Ta paska da je takova da mu čak ni sa ženom ne daju razgovarati. Zamjenik ovoga Martinovića da je neki Cega Ivan iz Trogira. Medan je rekao da je u Trogiru čuo da je Cega uhapšen sada tj. nakon povratka iz Zagreba. Bulj je ostalima pričao kako je pred svoj odlazak u inostranstvo, Maček pozvao sve svoje narodne zastupnike i da im je rekao i dao uputstva za daljni rad. Rekao im je da svi koji su kompromitirani tj. za koje se misli da bi mogli izginuti, da neka pođu sa njime, a oni nekompromitovani da ostanu na svojim mjestima kao vojska čekanja. Istima koji ostaju je obećao da će ih sve, a i narod osloboditi ove jeseni, a najdalje do Božića. Da je Maček također poručio preko radia, da će izbori biti slobodni i tajni i da će njegova lista biti istaknuta, a time je mislio da se glasa za njega. Medan je pitao Bulja da tko je ostao kao Mačekom zamjenik u zemlji, našto mu je on odgovorio da je ostao i da je Maček ovlastio nekog profesora ili doktora Stipu Pezelja, koji da je rodnom iz Doca kod Omiša, a da je živio u Zagrebu.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*

²⁶ *Ibid.*

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*

Mandić Jure je rekao da ovoga Pezelja on lično poznaje. Za vrijeme zajedničkog razgovora o kamišarima, Bulj je rekao da u Mosoru ima oko 400 kamišara i da se svaki dan pojačavaju. Bulj dalje kaže kako je razgovarao sa jednim povratnikom i to u Solinu, a da je ovaj povratnik iz Doca trogirskog, te da mu je ovaj rekao da će ići u kamišare. Sjećam se kako je Bulj govorio da u okolici Sinja ima tajna radio stanica i da njome upravlja neki domobranski general. Nije pričao o tome koji bi to general mogao biti. Također govori da su partizani u Mariboru ubili oko 600 domobrinskih oficira nakon zarobljavanja. Za vrijeme, dok se je nalazio u Solinu na prisilnom radu, da je k njemu došao neki Englez, koji da zna hrvatski. Govori da je k njemu došao jer da ga je vidio dobro obučena, a da se nalazi na prisilnom radu, te da ga je pitao, da zašto je on tu? On da mu je na to odgovorio da je on vojska čekanja i da je za to na prisilnom radu. Ovaj razgovor da je opazio neki partizanski komesar, pa da je došao i odstranio ga i baš u tom času dok ga je odstranjivao da je ovaj Englez uzeo aparat i da ih je fotografisao. Bulj je pričao da će se u inostranstvu obrazovati neka vlada za Hrvatsku, a da je tamo i neki Tomašić i drugi. Kralj da će se sigurno vratiti, ali da neće imati neku naročitu funkciju, nego slično kao u Engleskoj, a premijer da će biti Maček. Oblik vladavine da neće biti federacija, nego konfederacija. O izborima je pričao slijedeće: Da ako izbori budu tajni i slobodni da će ovaj sadašnji partizanski režim izvući najviše 10%, a da će međunarodna komisija kontrolisati izbore. Kaže da je to stopostotno uvjeren, da će se Englezi na našoj obali iskrcati, jer da za to oni sada pripremaju teren dovozeći aute, hranu i ostali materijal. Ing. Plaščar Ljudevit je samo bio u početku promatrač i kad je vidio kako ovi 'bombarduju' partizane svojim pričanjem i on se je upustio u razgovor. Tako je jedan put rekao da je ovaj put komunizmu odzvonilo i da će se Rusi povući sa Balkana, a da će za to dobiti koncesije u Mandžuriji. Kaže da je on došao iz Zagreba ovdje jer da je uvjeren da će se Englezi najprije iskrcati ovdje u Dalmaciji, a da u unutrašnjosti može biti svega. Kritikuje partizansku vlast i govori da s kojim je pravom OZN-a uze-la njegov auto i konfiskovala mu kućni namještaj ovdje u Splitu. Kaže da radi toga što su mu u kući stanovali neki njemački obavještajci – gestapovci, da mu je žena odmah po dolasku partizana uhapšena i osuđena na prisilan rad, a on da je od partizana proglašen ne ratnim zločincem, nego narodnim neprijateljem. Pošto je Medan najviše bio saslušan, uvijek se je tužan povraćao i kritikovao, da kako je i radi čega uhapšen, govoreći da kod partizana

može čovjek i nevin da nastrada i da ga se uvijek poziva i traže od njega neko priznanje, što čovjek ne može da prizna kad nije kriv, te da ga radi toga povraćaju, pa da se promisli, te da će ga ponovno pozvati. Medan je Bulja pitao da li poznaje nekog Grubića Lafka, bivšeg jugoslavenskog žandarmerijskog kapetana, a Bulj mu je rekao da je brat od Lavka bio komandant Mačekove zaštite u Solinu, a da je sada u Zagrebu, dok Lavko da je u partizanima kapetan i da je ranjen u nogu. Misle partizani da je Lavko misli njihove, ali se varaju, jer je on prije prisustvovao našim sastancima Mačekove stranke u Solinu. Govori dalje da mu je on (Bulj) govorio kad je ovaj Lavko htio ići u partizane, da se prođe toga, ali da ga nije poslušao nego i pored toga otišao. Prevario se je, ali šta ću mu ja i zato je sada ranjen, ali sam mišljenja da Lavko ostaje uvijek isti. Također kaže Bulj da se nada da će ga za koji dan pustiti, jer da izgleda, da partizani nemaju osnova za njegovo te-rećenje, a da on ima u Beogradu brata (mislim) Jakova koji da je komandant partizanskog korpusa,³⁰ a jednoga u Zadru u avijaciji kapetana, dok sestra da mu je zastavnik i da kad bi oni došli da bi ga odmah pustili iz zatvora. Iznosi kako su partizani stvorili promidžbu da je žena Kralja rodila dijete i da mu je Maček bio kum, a da bi to moglo i biti istina. Govori kako je partizanska diktatura slična fašističkoj i da sve sami komunisti na partizanskoj upravo. Po dolasku partizana u Zagreb da je Stepinac pozvao narod na hodočašće gospi bistričkoj i da je došlo preko 50000 ljudi, te da nikada toliko svijeta nije bilo tamo kao ove godine, a da je narod time kazao da ostaje uvijek isti i da ostaje Hrvat, te da se ne da komunizirati. Govori Bulj kako je čuo da su partizani po razoružanju hrvatske vojske u Sloveniji tukli i ubijali, našto Mandić Jure pričao o tome opširnije i to kao očevidac. Da su oni bili porazdijeljeni u dvije grupe ili tri, te da su ih gonili trkati, a da one koji ne bi mogli trkati, da su iz pištolja ubijali. Čuo sam Bulja kako pokadkada pjeva stisnuti zubi: 'Oj hrvatski napaćeni puku, zašto trpiš na grbači muku.' a zatim je rekao: Barba Maček, reći će svoju riječ, a ja ostajem čelični Hrvat. Kad se je povratio iz Zagreba, kaže, da mu je došao jedan Odbornik i pitao ga da gdje je zastava HSS-a, a on da je rekao da su mu je Talijani odnijeli, što da nije istina jer da je zastava ipak sačuvana na sigurnom mjestu i da u stanu kod kuće ima četiri Mačekove slike uokvirene. Govorio je o tome da kamišari imaju svega, tj. municije, hrane i oružja, a da ni jedan Odbornik ne smije spavati kod kuće u selu od kamišara. Također govori kako je razgovarao sa nekim Balićom iz Dugopolja, koji da je star oko 50 godina, atletski razvijen i

30 Po iskazu Jozef Bulja, Jakov je nestao tijekom Drugoga svjetskog rata.

da ima malu bradicu, a da je bio zastavnik crne legije `bobanovac`. Isti da je bio u Solinu u zatvoru, te da je pušten kući, a njemu da je rekao da sada ide kući, te da će pobjeći u Mosor i klati odbornike. Za njega partizani da ne znaju, da je bio među bobanovcima, te da je pušten, a da su naknadno došli iz Dugopolja neki ljudi i pitali na OZN-i da radi čega je pušten, a ne zna da li je ponovno uhapšen. Pošto je Medan pisao neku izjavu i često odlazio na saslušanje, to mu je Bulj rekao jedan put: `Kad dođe naša vlast, primiti ćemo i tebe u službu i opet ćeš dobiti paletuške (Medan je bio žendarski narednik vodnik), ali pazi da sa svojim pisanjem ne postaneš komunista. Svejedno prije nego te primimo, dobro ćemo provjeriti što si gore pisao.` Kaže da su jedan put partizani pozvali Mačekove zastupnike da im se priključe, ali da su ovi to odbili i nijesu htjeli. Pričao je o nekom čudu koje se je desilo u Sinju, tj. da su jedne noći zvonila zvona na crkvi, a partizani da nijesu znali šta je to, te da su pošli vidjeti, a kad tamo, to u crkvi da tri fratra služe misu i da su svirale orgulje. Partizani su htjeli uhvatiti ove fratre, ali kad bi došlo do njih, njih bi nestalo i tako se ponavljalo više puta. Ova tri fratra, da su prije nevini bili ubiti od partizana, a u crkvu da su stavili partizani neki materijal, tj. da su napravili magazin. Ovo čudo da se je događalo sve dotle dok nije iznešen materijal iz crkve. Jednog dana je Bulj dobio pismo u voću i to smotano kao cigareta, a u njemu da ga vjerenica obavještava da je u Zagrebu uhvaćen i doveden u Solin Kljaković Marin član vodstva HSS-a za Dalmaciju. Kuraži ga da se ne boji ništa i da ga njegovi kolege očekuju u Solinu, te ga se pita da li je još štogod ispitivan. Ing. Plaščar je predložio da ispitaju zidove, da nije ugrađen kakovi zvučnik, te da se ne bi osluškivalo naš razgovor. Kucao je po zidu on i Bulj, ali nijesu ništa ustanovili. Jedanput je k nama u ćeliju došao neki čovjek koji je rekao da je Cvitanović. Bulj ga je odmah pitao, da radi čega je zatvoren i kad je on rekao da je sigurno radi toga što je bio u zaštiti, odmah mu je kao istomišljeniku pružio ruku i rekao mu da je i on za to. Dalje su se nastavili normalni razgovori, ali je prije Cvitanović pitao da li smo sigurni, što smo svi potvrdili. Plaščar je rekao da smo svi sigurni, samo ako je i `maršalo` siguran, a time je mislio na Medana, jer je on bio talijanski karabinjer. Medan se je na to nasmijao, a ostali su potvrdili da je sigurno. Bulj, prvo što je pitao Cvitanovića je to, da kakovo je raspoloženje naroda na Visu, našto je Cvitanović odgovorio da je očajno i da novi dinar ništa ne vrijedi, jer da se za njega ne može ništa kupiti, već sve u zamjenu. Nitko ništa ne radi i svak očekuje Mačeka, a Bulj i Plaščar su time ostali zadovoljni i potvrdili sa dobro je. Cvitanović priča,

kako je on činovnik, a da je bio zaštitar na Visu, a iz Visa da je otišao u Zagreb, gdje je dobio mjesto činovnika na poreskoj upravi. Kaže da je u Zagrebu bio uhapšen i bio negdje u logoru. Kaže da je stražarno sproveden u Vis, a da će mu žena i djeca kasnije doći. Za vrijeme putovanja da je teško išlo i bilo nesigurno od kamišara, jer da su ispred mašine koja ih je vozila bila dva vagona sa pijeskom, radi sigurnosti. Da je mogao pobjeći, ali da nije htio jer da je ženi obećao da neće. Prilika da mu se je pružila kod Rijeke. Rekao je: `Da su me kamišari i zarobili, da bi svejedno prošao dobro i da mu ne bi ništa napravili.` Bulj mu je odgovorio: `Znaš, sada partizani ne streljaju više, nego ako te kazne, dati će te na prisilan rad, a onda je već dobro i imati ćeš priliku, a znaš gdje je Mosor i tamo se nalaze naši.` Cvitanović dalje priča kako je sa njime u Visu u zatvoru bio neki sudija Bulić i da su oni dva posmatrali, na koji bi se način oni dva mogli najlakše izvući iz zatvora za slučaj potrebe. Bulj je pričao kako je Šutej, po oslobođenju Zagreba se raspitivao da tko je ostao u Domovini mjesto Mačeka i kad je doznao za ovoga Pezelja, da je tajno bez da su partizanske vlasti znale, otišao autom do njega i da su se razgovarali. Također kaže da je vidjeo kako se je pred partizanima povlačio u Sljeme, domobranski general Mačekovac Prpić i da on sada priprema teren. Tri mjeseca poslije oslobođenja Splita, da su došli Englezi na Novo Groblje izviditi koliko su partizani postreljali ljudi tj. prebrojiti nove grobove. Kad su došli tamo, da su pitali jednog komesara da kakovi su ovo grobovi, a da je on kazao, da su to grobovi normalno pomrlih ljudi, našto su oni zatražili lopatu da bi kopali za ustanovljenje. Kad je ovaj komesar vidio da će kopati, onda je sve priznao, a Englez da je izvadio jedan notes u kojemu je sve pisalo poimenično, koji su sve streljani. Medana je Bulj pitao kako to da ima još na prstu zlatnu veru i rekao mu je, da si prešao preko Like, ne bi je sigurno imao i kako je on vidio u jednog partizana šest satova na ruci i jedan da je imao u džepu i to da je sve opljačkano, našto je Mandić nadovezao da su njemu gotovo prst slomili dok su mu pri zarobljavanju skidali s ruke prsten. Cvitanović je pričao kako je u Zagrebu razgovarao s nekim veletrgovcem Mitićem iz Beograda i da mu je pričao da su partizani na njegove oči, silovali mu dvije služavke, a on da je zatim pobjegao, a lađaru na Dunavu da je dao 3000000 srpskih dinara da ga preveze, te da je tako stigao u zagreb. Govori Cvitanović da je u logoru u zagrebu razgovarao s nekom ženom iz Vinkovaca. Ona da mu je pričala da su jedne večeri došla dva partizanska oficira i da su njenu mužu rekli da je on dosta s njome spavao, da će sada oni malo naizmjenice, a da on nek ide u drugu

sobu spavati. Tako da su ova dva oficira sa njome spavali oko 20 noći naizmjenice i da su joj bili obećali nabaviti propusnicu, što su i napravili, te da je pobjegla u Zagreb, a muž da joj je kasnije došao. Da je ona pričala pred mužom i da se ne stidi toga priznati mužu. Jedan put su došli u razgovor Bulj i Cvitanović o partizanskoj vojsci i oba su rekli da opažaju da je vojska razočarana. U razgovoru o njihovom budućem uređenju države Bulj je rekao da bi bilo najbolje da se Srbe iz Hrvatske iseli u Srbiju, kao što se sada iseljavaju Nijemci iz Poljske u Njemačku, što su također potvrdili kao najbolje Plaščar i Cvitanović. Bulj i Cvitanović hvale Pavelića, kako se je u zadnje vrijeme slobodno kretao po Zagrebu i da je toliko bio popularan da mu se nije ništa desilo, a dalje još Bulj kaže da kad bi bili izbori slobodni u Zagrebu i cijeloj Hrvatskoj između Mačeka i Tita, da bi Maček izvukao 90%, a Cvitanović i Plaščar su to potvrdili. Na osnovi izloženog se zaključuje da su Plaščar Ljudevit, Cvitanović Ivan, a naročito Bulj Josip, nepopravljivi neprijatelji NOB,« završava svoju izjavu Krupac istaknuvši da je daje jer uviđa »da će koristiti današnjem državnom uređenju.«³¹

Nekoliko dana kasnije, 24. kolovoza 1945., Kurtović je saslušao i samog Bulja. U opširnoj izjavi Bulj se naročito osvrnuo na razdoblje nakon 15. listopada 1942. kada je napustio Solin te preko Bosne otišao u Zagreb »radi prijetnje talijana, četnika i partizana.«³² S obzirom na važnost izjave, potrebno je objaviti njezin veći dio: »U Zagreb sam stigao dana 20. X. 1942. god. i navratio se dr. Beloševiću, da bi dobio neko uvjerenje, t.j. da sam tamo došao na liječenje, koje bi poslao kući, da mi ne bi obitelj stradala od talijana, što mi je i napravio. (...) Pošto u Zagrebu nijesam mogao naći posao, to sam se odlučio da pođem u okolnicu, te sam pošao preko Bjelovara za Borovo. Došavši u Borovo našao sam graditelja Olandina, spličanina koji me je primio na posao. Osim Orlandina Miljenka, tamo sam našao od poznatih Martina Bilića, ženu mu i Mandića, oba iz Vranjica. U to vrijeme osnivala se je u Borovu od radnika tvornica Bata ustaška milicija u kojoj sam trebao i ja stupiti, ali nijesam htio. Tomica Bulat, brat ministra Ede, me je pozvao radi toga na odgovornost, ali sam ja i tu rekao da neću, našto me je otpustio, te se uputio prema Bjelovaru gdje sam stigao oko 20. II. 1943. god. U Bjelovaru sam našao prijatelje Stipu Vukšića iz Solina i Jozu Grubića iz Solina, koji su bili zaposleni kod ZEMPR-a. Mene su također zaposlili u Zempro, a u to vrijeme je stigao iz Petrinje i Filko Novaković i brat mu Milivoj. Ja, Grubić i Vukšić smo

stanovali u Brezovcu, kod Bjelovara, gdje je bila i Vukšića žena. Stanovali smo u kući nekog ruskog emigranta Židova, ali za stan nijesmo plaćali. Svaki dan smo odlazili u Bjelovar na posao, a nedjeljom bi pošli u kino. Sa upravite-ljom – Židovom smo bili u dobrim odnosima i on bi u razgovoru pripovjedaio, kako je bilo u Rusiji za vrijeme revolucije. Rekao je da bi se on i sada povratio, ali se ne usudi, a onda da je pobjegao jer mu se nije sviđao poredak koji su komunisti ostvarivali. Jednom smo ja i Jozo Grubić dobili naređenje da pođemo u okolna sela na prisilan otkup žita i pošli smo u Ivansku, Utiskane i Nartu, a kad smo treći put pošli u Dubravu, zaustavili su nas partizani pri povratku iz Dubrave, te žito odnijeli, auto zapalili, a nas nekoliko ljudi su saslušavali i naredili da više ne smijemo ići, te nas pustili. Odavle smo se povratili u Bjelovar, ali više nismo htjeli poći na prisilan otkup, te smo otpušteni od posla. Pošto je u to doba bila žetva, to smo po okolnim selima bili na žetvi i zaradili nešto hrane, a poslije toga sam se uposlio u paromlinu u Bjelovaru. Nakon 2 mjeseca, nastala je kapitulacija Italije, a zatim i razne racije, naročito nas dalmatinaca. Mi smo preko Stipe Vukšića uspjeli da dobijemo propusnice, te se uputili preko Zagreba kući. Došavši u Zagreb privremeno sam se smjestio kod žene Rude Pađena, Vjere, koja je iz Solina, a nastanjena u židovskoj kući u Ilici 122. Ja i Novaković M. dobili su jednu sobu i plaćali 600 kuna. Jednog dana susreo sam Joskana Gašpića, koji je bio šofer kod braće Ferića, te pošto nijesmo mogli poći dalje u Dalmaciju, to je on kao Feriću Jozi i Kaji i pozvali nas, da dođemo te da će nas primiti na posao. Radili smo oko 2 mjeseca u tvornici građevne izolacije u Kustošiji i pošto je već nastala zima, a slabo smo bili obučeni, to smo tražili da nas premjesti u koju drugu tvornicu. Ja sam bio premješten u skladište braće Ferića u Paromlinskoj, a Novaković je ostao u stolarskoj radionici u Mramorsku 20. Poslovođa svih radova braće Ferića i Dejića je bio Bakoniček Leopold, kojemu je Jozo Ferić rekao da nas uposli na određeno mjesto. Ovaj je na mene počeo galamiti da on ima i svojih radnika, da mu mi dalmatinci samo smetamo itd. Rekao je da je on dobro upoznat sa Dalmatincima, a naročito sa braćom Anđelovića. Ja sam se s njime tada posvađao i od tada smo uvijek bili na neprijateljskoj nozi. Upozorio sam ga da neka se on informira kakav sam čovjek, da šta on mene mješa sa Grgom Anđelovićem, kad sam ja sasma drugi, da je Anđelović bio nacionalista i da je otišao u Beograd za ministra, a ja da sam uvijek bio Hrvat i HSS. Ovaj Bohaniček je svaki dan

31 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, SUP Trogir, Kaštela, Solin, kut. 1, dosje Joze Bulja.

32 *Ibid.*

pratio mene i Bezmalinovića Antu sa Brača te nas tužakao Ferićima, da ništa ne radimo. U veljači 1944. god. sam tražio dopust za poći u Dalmaciju, ali da ću se opet vratiti. Dobio sma dopust, te ja i Novaković Milivoj smo krenuli preko Bosne za Split. Prije odlaska sam se s Bohanićem ponovo još oštrije posvađao, zato jer mi nije htio isplatiti 4 nadnice, nego je rekao da nijesam radio. U Dalmaciju sam stigao 1. IV.1944. god., a sobom sam dovezao 300 kg hrane. U Solinu sam se zadržao par dana i jednoga dana sreo sam u Splitu na obali Vojka Krstulovića s kojim sam ostao u razgovoru jedan sat vremena. On mi je rekao da je bio pred mjesec dana kod Tomašića u Zagrebu i kod Blaža Vučkovića, Mačekovih zastupnika da su mu rekli da za sada nema ništa nova. Dalje mi je rekao da o stavu neće pričati za sada ništa, a kad dođemo u Zagreb da ćemo već dobiti stav, bolji nego oni ovdje. Rekao mi je da kad Tomašić iziđe iz zatvora, da nastojim stupiti sa njime u vezu (Tomašić bio u zatvoru u Savskoj cesti), a stan njegov sam ja znao još iz 1940. god. dok sam tamo odlazio. Vojko Krstulović nam je predložio da odnesemo vjenac na grobove Vulete, Turudića i Grubišića, koji su bili funkcioneri HSS. On je napravio i platio vjenac na kojemu je pisalo: `Nezaboravnim žrtvama – Prijatelj N.`, a ja i Novaković smo ga odnesli na grob poginulih. Istog dana smo se kamionima preko Mostara uputili prema Zagrebu, gdje smo stigli oko 15. IV. 1945. god. Prije nastupanja na posao pošli smo malo do Stipe Vukšića u Bjelovar, gdje smo ostali 3 dana, a zatim se povratili u Zagreb i nastupili na posao. Posao sam primio u stolariji kod poslovođe Novakovića, a Bohaniček je i dalje ostao naš predpostavljeni. U to vrijeme poslovođa Novaković je pogodio izgradnju nekih baraka za policiju NDH u Zagrebu. Bohaniček me nije htio otpustiti na taj posao, ali kad mu je bilo naređeno od Kaje Ferića, onda je po tome postupio, a mene je i Novakovića Milivoja prikazao poslovođi Novakoviću Vladimiru, kao špijune Ferićeve. Kad sam ja to preko Vladimira doznao, a slučajno je naišao Kajo i Jozo Ferić, to sam ih ja pitao da li sam ja njihov špijun našto su oni pozvali Buhaničeka na odgovornost. Jednoga dana bili smo u radionici ja, Buhaniček, Novakovići, Bešlinski Mila (iz Hrvatskog Zagorja, nastanjen u Zagrebu u Zelinskoj, sada predsjednik odbora za rajon `Trnje`) i Ignac Nacek nastanjen u Zelenskoj. Došli smo u razgovor o politici i razgovarali o svemu. Oni su sve napadali, a branili Tita i partizanski pokret, a ja sam branio vodstvo HSS-a. Bahaniček je naročito napadao vodstvo t.j. da je Maček izdajica, a ja sam to branio, rekavši da nije istina kad su mu zastupnici i on sam u zatvoru. Ja sam tom prilikom napadao i ustaše i partizane, kako su oni jedni

kao i drugi, pljačkaši, a branio sam domobrane, kao hrvatsku vojsku. Samog Tita nisam napadao, a jesam pojedince i govorio sam da sav taj pokret ne valja, jer da su sve na vodstvu nacionalisti i da ćemo opet doživiti 1918. god., a ovaj rad partizana da ne valja jer da napadaju, pa da kasnije strada hrvatski živalj, a neće ništa napraviti. Meni je Milan Bešlinski rekao da sam idealista HSS, ali da ću se prevariti jer da će doći ono što hoće narod, a ja sam mu na to rekao da onaj koji se bavi politikom, da i pogriješi. Oko 20 dana poslije puštanja Tomašića iz zatvora, jedne nedjelje sam se uputio u njegov stan, da porazgovaram s njime. Profesora Ljudevita Tomašića sam pitao da šta ima nova u svijetu te kakav treba da bude moj stav sada našto mi je on odgovorio slijedeće: Bulju, pisanje engleske, američanske i švicarske štampe, obzirom na hrvatski narod i hrvatsko domobranstvo dobro stoji. Pošao je u drugu sobu i donesao letke, govor biskupa Stepinca, koji govor ustaška štampa nije dozvoljavala pisati. Dao mi je 10 kom. letaka, na kojima je pisao po prilici slijedeći sadržaj: Napadalo se je sve što je radilo protiv katoličke crkve – vjere i to rad ustaša, četnika, njemaca i partizana t.j. komunista. Stepinac se je naročito bacao na klanje hrvatskog naroda i katoličke vjere, te da se toga nikada nije dešavalo kao sada. Tomašić mi je dao te letke i rekao da to podjelim ljudima u tvornici gdje radim, samo da se pazim, da me ne opaze ustaše, jer da bi mogao stradati. Rekao mi je da dođem ponovo poslije mjesec dana jer da će sigurno biti štogod novoga na godišnjicu imendana predsjednika (Mačeka), pa da će mi on znati reći. Rekao mi je da stav moj treba da i dalje ostane isti, da nastojim da ne pođem u vojsku, kad već imam oslobođenje. Kad sam se ja povratio u tvornicu, letke sam pobacao po tvornici, a samo jedan komad sam dao Bešlinskome, koji je radio za partizane. Ja taj letak nisam dao njemu u cilju da pomognem partizanima, nego da on pročita novu stvar, koja je bila od naše strane izdana, t.j. da ga upoznam sa našim radom. Ovaj letak mi on nije povratio. Za istoga sam ja znao da saraduje sa partizanima, još od prije, a to na slijedeći način: Jednoga jutra kad sam došao na posao, našao sam u jednom uglu, oko 30 komada partizanskih brošura sa petokrakom zvjezdom. U radionici smo se nalazili ja, Novaković Vladimir, sada u Zagrebu u istoj radionici, Ignac Nacek, Novaković Milivoj i Bešlinski. Nacek, kad je vidio, da smo našli letke, uzeo ih je i bacio u vatru, a ja sam im rekao da me se ništa ne tiče, ko kakvu ima ideju, da ja imam svoju, ali da za letke ovdje nije mjesto, a ne ovako na otvoreno. Dalje sam rekao da ja nijesam ustaša niti mogu biti, nego da sam HSS-ovac, ali da mi trebamo čuvati svoje

živote, a ne ovako se izlagati. Drugi put, kad sam otišao k Tomašiću, t.j. par dana prije Mačekova imendana, našao sam istoga spremljena za putovanje i dao mi je oko 30 komadi Mačkovih letaka i 10 komada `Hrvatske Pravice`. (...) Ove letke i novine poneo sam sa sobom i to stavio oko pasa do stana, a sutra dan sam to odnesao u tvornicu. U tvornicu sam došao ranije nego obično i pobacao letke po čitavom krugu i radionicama. Kad je Bešlinski došao rekao mi je: `Bulj, širiš ti promidžbu`, našto sam odgovorio da ja širim svoju, a oni svoju. Tu se je nalazio i Miljenko Pleština iz Klisa, koji se je sa mnom dobro slagao i bio je HSS-ovac. Kasnije smo o tome diskutirali i oni partizanski nastrojani su mi rekli, da mi još vjerujemo u HSS i da Mačeka izdižemo, ali da od toga neće biti ništa. To se je odigravalo u srpnju 1944. god. Poslije 15 dana ja sam ponovno otišao do Tomašića i našao sam ga kod kuće. Sjedeći smo razgovarali i ja sam ga pitao da šta ima novoga, ali je on rekao da za sada ostaje sve po starome. Pitao sam ga da li se može očekivati što novoga, ali je rekao da za sada još ne može ništa, već mi je preporučio da i dalje ostanem na poslu i da moj stav ostane isti kao i do sada. Razgovarali smo o ljudima koji sa mnom rade u tvornici i ja sam rekao, da najviše ima naših, a ličani da su ustaški nastrojani, dok da ima i ljevičara. Za ove njegove zagrebačke `kumeke` da ne mogu ništa reći jer da s njima manje dolazim u vezu. Za Feriće i Dajiće sam rekao, da su još neotkriveni, a Dajići da su ostali ko židovi prevrtljivi, ko dođe da su za njega. Rekao sam da na braću Feriće gledam kao `bijejele Židove`, a Daiće kao `crne Židove`. Kazao sam kako je Miloš ustaša. Dalje me je pitao da li su komunisti aktivni, a ja sam rekao da jesu i da nastoje okupiti oko sebe sve ljude te kako sam bio našao te letke, ali mi nije ništa odgovorio. Kazao sam da imamo jednog poslovođu Bohaničeka, koji da je vrlo loš i da ga radnici svi mrze, a da strahovito napada HSS i vodstvo, te banovinu Hrvatsku. Zadatak mi je dao da nastojim pronaći sve naše ljude, te ih okupiti pa da mu drugi put kažem. Na pitanje o našem stavu u zemlji odgovorio je da još nijesmo uopće pozvali ljude u borbu, nego jedino to što je pošlo u našu vojsku tj. domobranstvo. Rekao je kako je domobranstvo naša vojska i da su skoro svi oficiri naši, a isto tako i vojnici. Kako su sada i seljaci progledali, a u početku da su neki skrenuli na lijevo, a neki na desno tj. sa komunistima i ustašama. Svaki dan u selima bolje stojimo. Kako oni, ustaše, koji sada kolju i pljačkaju naš seljački narod, kasnije neće moći da budu na vodstvima, ali da će im se slobodno pustiti da žive u narodu i da će im se dati opet njihov rad, ali bez odgovornosti. Za poglavnika je rekao, da to sve ne bi ovako izgledalo da on

sam ima u rukama vlast, ali da tu ima oko njega ovih povjerenika, a on sam da inače nije loš, a glavni gospodari da su gestapovci. Dalje mi je govorio da je `Stari` u zatvoru i da ga ustaše čuvaju, ali da se ne treba bojati, da bi on kakav pakt napravio, bez njih narodnih zastupnika, makar je on vođa. Rekao je kako sa njime uopće nema veze, ali svejedno da je on i dalje vođa i da on zna što radi. U razgovoru o partizanima je rekao da domobrani i partizani izbjegavaju svaku borbu, ali da se mi ne možemo složiti s njima jer da oni vode potpuno komunistički stav, ali da će se nastojati da se oni malo `razvodne`, a mi da ćemo malo popustiti pa da bi se nekako složili. Prije su nam progonili zastupnike, ali sad se više ništa ne javlja jer ih uopće ne diraju po selima, a da seljaku na lijepi način pitaju hranu kad dođu u sela, a seljak kad može da im da. Ja se nadam da ćemo se mi i partizani naći skupa. Rekao je kako mi sa milicijom nemamo ništa zajedničko, a isto tako sa kraljem. Za vanjsku situaciju je rekao da svaki dan se jačaju naše pozicije kod saveznika, ali da stav ostaje isti i tada sam ja otišao. Jednog dana počelo se je među stanovništvom u tvornici govoriti kako je narod uskomešan, da se sigurno nešto sprema. Govorilo se je da je Stepinac preuzeo vlast, da će postati republika itd. Kad sam ja to čuo, pošao sam do Tomašića, da čujem što će mi reći. On mi je rekao da su partizani i domobrani jedno tijelo, da brzo može nastati promjena, a vodstvo da bi mogli preuzeti neki domobranski ili partizanski generali. Da Stepinac ima glavnu vezu sa Rimom, ali da on za vojsku nije ništa. Dalje mi je kazao, dok sam ga pitao da kakav moj stav treba da u ovom slučaju bude, da sam ja civil i da civili s ovim nemaju ništa nego da čuvaju glavu, a da će naša vojska sve riješiti. Rekao je kako ima još 10. njemačkih divizija u zemlji i da one neće to lako napustiti, te da će biti krvavih borbi. K njemu je uto došao neki domobranski časnik, nešto mu rekao i skupa su izašli vani, a ja sam tada otišao. Dalje sam u tvornici radio i za 3-4 dana se pročulo kako je pozatvarano mnogo oficira domobranskih, Vokić, Korković i svi Mačkovici zastupnici, te oterano u logore. Tada sam ja prekinuo moje veze sa Tomašićem, jer je i on bio uhapšen. Po dolasku J.A. ostao sam u Zagrebu i po oslobođenju odmah stupio na posao. Radio sam do 20. VI. 1945. god., a tada sam zatražio propusnicu i uputio se kući preko Slovenije na Rijeku, onda do Šibenika i po dolasku u Solin odmah sam bio zadržan u zatvoru kod OZN-e. Tu sam bio saslušan i poslije 40 dana upućen u zatvor u Splitu. Kad sam došao u Solin u zatvor, došli su neke ženske i počele me vrijeđati, da gdje mi je Maček, da gdje su mi puške. Žena od Drinka Ninčevića mi je psovala oca pokojnog, a ja

Z A P I S N I K

Saslušanja BULJ JOSIPA, D. D. iz Solina, sastavljen u uredu OZN-e za Srednju Dalmaciju, dana 24. VIII. 1945. god.
Prisotni: Ante Kurtović, istražitelj,
Bulj Josip, zatvorenik

Nakon što je uzgoren da govori samo istinu, što se obavezuje glavom i petricom, izjavljuje:
Rođen sam 19. I. 1915. god. u Solinu, Soli, zemljoposjednik, Hrvat, Rimokatolik, svršio 5. razreda osnovna škole, neoženjen, služio Jug. vojsku, ne kažnjavan.

Odlazak iz Solina. Dana 15. X. 1942. god. otputovao sam preko Bosne za Zagreb, radi prijatelje talijana, četnika i partizana. U Zagreb sam stigao dana 20. X. 1942. god. i navestio se dr. Baloševiću, da bi dobio neke uvjerenje, t. j. da sam došao na liječenje, koje bi poslao kući, da mi nebi obitelj strahala od talijana, što mi je i napravio.

Put za Borovo. Pošto u Zagreb u nijesam mogao naći posao, to sam se odlučio, da podjam u okolici, te sam otišao preko Bjelovara za Borovo. Došavši u Borovo našao sam prijatelja Orlandina, splitsanina, koji me je primio na posao. Osim Orlandina Miljenka, tamo sam našao od poznatih Martina Bikića, ženu mu i Mandića ova iz Vranjica. U to vrijeme osnivala se je u Borovu od radnika troučnice Bata ustaška milicija u kojoj sam trebao i ja stupiti, ali nijesam htio. Tomica Bukat, brat ministra Ede me je pozvao radi toga na odgovornost, ali sam ja i tu rekao, da neću, nako me je otkustio, te se vratio prema Bjelovaru, gdje sam stigao oko 20. II. 1943. god.

U Bjelovaru sam našao prijatelje Stipu Vukšića iz Solina i Jozu Grubića iz Solina, koji su bili zaposleni kod ZEMPR-a. Mene su također zaposlili u Zempro, a u to vrijeme je stigao iz Petrije i Filko Novaković i brat mu Milivoj.

Ja, Grubić i Vukšić smo stanovali u Brezovcu, kod Bjelovara, gdje je bila i Vukšićeva žena. Stanovali smo u kući nekog ruskog emigranta kineza, ali za stan nijesmo plaćali ništa, pošto smo istome obradivali polje, a on je bio naš upravitelj. Svaki dan smo odlazili u Bjelovar na posao, a nedjeljom bi pošli u kino. Sa upraviteljem Židovom smo bili u dobrim odnosima i on nam u razgovoru pripovjeda, kako je bilo u Rusiji za vrijeme revolucije. Rekao je da bi se on i sada ovratio, ali se u rusiji, a onda da je voljeo, jer mu se nije sviđao poredak, koji su komunisti ostvarivali.

Jednom smo ja i Jozo Grubić dobili naredjenje, da odjedmo u okolna sela na prisilan otpor žita i pošli smo u Ivansku, Utiskane i Nartu, a kad smo tražili put pošli u Dabravu, ustanovili su nas partizani pri povratku iz Dabrava, te žito odnijeli, auto zaradili, a nas nekoliko ljudi su saslušali i naredili, da više nesmijemo ići, te nas pustili. Odmale smo se povratili u Bjelovar, ali više nismo htjeli poći na prisilan otkup, te smo otpušteni od posla. Pošto je u to doba bila kletva, to smo se okolnim selima bili sa četvri zaradili nešto hrane, a poslije toga sam se uposlio u parovlinu u Bjelovaru.

Nakon 2. mjeseca, nastala je kapitulacija Italije, a zatim i razno radije, a naročito nas dalmatinaca. Mi smo preko Stipe Vukšića uspjeli da dobijemo propusnice, te se uputili preko Zagreba kući. Došavši u Zagreb, privremeno sam se smjestio kod žene Rude Padjena. Vjera, koja je Solina, a nastanona u Židovskoj kući u ulici 122. Ja i Novaković M. dobili su jednu sobu i plaćali 600 kuna.

Jednoga dana susreo sam Joskuna Gašnića, koji je bio šofer kod brata Ferića, te pošto nijesmo mogli poći. Bulje u Dalmaciju, to je on kao Feriću Jozu i Kaji i pozvali nas, da dođemo kum te da će nas primiti na posao. Radili smo oko 2. mjeseca u tvornici građevne izolaci u Kustožici i pošto je već nastala zima, a slabo smo bili plaćeni, to smo tražili, da nas otpuste u koju drugu tvornicu. Ja sam bio premješten u skladište brata Ferića u Ov. Parovlinskoj, a Novaković je ostao u stolarskoj radnici u Mrmorsku 20.

Poslovodja svih radova brata Ferića i Dejića je bio Bakoniček Leopold, kojemu je Jozo Ferić rekao, da nas upošli na određeno mjesto. Ovaj je na mene počeo galamiti, da on ima i svojih radnika, da mu mi matineci samo smetamo itd.

Slika 2

Zapisnik o saslušanju Jozе Bulja sastavljen u uredu OZN-e za Srednju Dalmaciju 24. kolovoza 1945.

sam joj rekao, da pazi što govori. Poslije 3 dana je došao njen muž Drinko, koji mi je s pištoljem u ruci psovao i govorio svašta, a ja sam njemu rekao, da je prominio sve zastave i bio je sluga svačiji, a sada i ovima. Još sam mu rekao da je izbačen iz općine, jer je bio član PUH (crna četnička ruka), da ga ja nijesam izbacio nego načelnik Brkić. Jedna žena, kad mi je rekla da gdje mi je Maček, ja sam joj odgovorio da gdje je njoj kralj Petar. Da su gornji navodi istiniti jamčim glavom i potpisom.³³

Sljedećega dana, 25. kolovoza 1945., pred istim istražiteljem je nastavljeno Buljevo saslušanje.

»Perko Kaja iz Mravinaca u zatvoru u Solin mi je pričao o čudu, koje se je desilo u Sinju sa fratrima, koje su partizani potukli. Raljković Mladen iz Makarske, nastanjen u Ožegovića ulici br. 11 u Zagrebu je pričao, kako su partizani u Mariboru postrijeljali 600 domobranskih oficira. Za NDH je bio uhapšen sa svima zastupnicima, makar nije bio zastupnik, već student, omladinac HSS-a. Sada se nalazi u Zagrebu. Istoga sad pred moj odlazak sam pitao za stav, kako da se držim, ali je rekao, da za sada nema ništa nego poći kući i raditi svoj posao. Sa ovim da se moramo pomiriti što je došlo, a kad nastanu bolje prilike i kad čujemo, što je od staroga, onda da ćemo vidjeti. Rekao je da za sada momentalno imaju većinu partizani, ali da će opet doći, kako je bilo 1938. god. U Zagrebu da od vodstva nema nikoga, osim Stipe Pezelja, profesora u Derenčinovoj ulici mislim 25. Rekao mi je da ove sabotaze, što se u Zagrebu prave, da to nije niko drugi nego ostaci ustaša. Rekao mi je da kad dođem u Solin, da rekнем ljudima koji su ostali dosljedni, da treba da se povuku i čekaju i da ćemo ostati mirno sve dotle, dok predsjednik javi ili se povrati u zemlju. Kad sam došao u Solin, Marko Kraljević-Gašpić (Bilančev) mi je rekao, da su svi stariji ljudi ostali isti pa i on, a isto tako i oni naši, koji su sada u partizanima, da su isto vjerni. Mikelić Miljenko, Turudić Vlasto, Mate Ninčević, Petar Mikelić, Vukšić Ive i ostali svi, koji su pripada HSS-u. Pričao je da su ostali vjerni i da su uvijek govorili o Mačeku, a u vojsku da su pošli, kad je bila mobilizacija. (Barkan) Martin Grubišić, da je i dalje ostao dobar, a da je sada stupio u odbor. Sada da je išao u Zagreb, a da ne zna da li će formirati odbor HSS-a, kad se povrati. Sada ima HSS-ovaca ustaški nastrojenih, mačekovski i partizanski, a ja sam i dalje do sada ostao vjeran Mačekova grupe HSS-a. Ovaj Makarinin Raljković mi je rekao, da je stari kazao, da će se najdalje za 7 mjeseci povratiti u domovinu. Prije mog odlaska u Dalmaciju, pošto više nije bilo nikoga u Zagrebu od vodstva, pošao sam od Pezelja Stipe i pitao

ga, da šta treba, da radimo kad dođemo kući, a on je rekao da je za nas najbolje, da pođemo raditi svoje polje, a stava momentalno da nema, a u koliko bude, da će nam javiti u koliko dođe do sporazuma između Tita i Mačeka. Rekao je, da su Mačeka zgrabili ustaški oficiri i ubacili u auto, te da je s njima pošao. Meni je rekao, da rečem svim našim ljudima da su ustaše Mačeka otjerali silom, a da je on i dalje ostao tvrd i nepopustljiv. Da mu je Maček rekao da će Istra pripasti Jugoslaviji, a da će Jugoslavija biti sastavljena od 3 federacije i to S.H.S. Ja sam to rekao svima našim ljudima, kad su me došli vidjeti u zatvoru i vani na radu. Pezelj kaže da mu je Maček rekao da njemu ostavlja vodstvo, jer da je sam on ostao i sve o njemu ovisi. Derekative koje mi je dao Pezelj rekao sam u Zagrebu Milivoju Novakoviću i Lovri Sesartiću, koji su sada u Solinu. Pezelj mi je i dalje rekao, kako je bio u Šuteja i da je on i Šubašić ostao i dalje dosljedan HSS-ovac. S njime da je bio 2-3 dana poslije dolaska partizana u Zagrebu. Izdavanjem letaka, tj. njihovim uređivanjem se je bavio Tomašić, a u razgovoru sa ženom mu primjetio sam, da je i ona odana pokretu, kao i muž. Mišljenja sam, da ona može znati, tko je u njihovu kuću donosio letke i tko ih je mogao izdavati. Sad pred povlačenjem tj. pri raspustu Lepoglave, Tomašić ni Farolfi (zastupnici) nijesu se povratili u Zagreb, dok ostali jesu. To mi je pričao jedan naš čovjek iz Zagreba, kojem ne znam imena. Također mi je rekao da je žena od Tomašića ostala u Zagrebu u Klarićevoj 30. U zadnje vrijeme sastao sam se u Zagrebu par puta sa Jozom Martinovićem iz Kaštel Lukšića i rekao mi je da je i on dalje ostao vjeran Mačeku, a ako bi ga partizani pozvali u skupštinu, da ne zna da li bi se odlučio. Rekao je da je i on već stariji čovjek, da ima 5-6 operacija na sebi i da će se on ostaviti svega, ali da još uvijek ostaje vjeran ideji braće Radića. Rukovodstvo HSS-a koje sada vjerno Mačeku za Srednju Dalmaciju je slijedeće: Zamjenik zastupnika za Grad Split je Roko Ivanišević (sada u Zagrebu uhapšen), Dr. Maroević Ante s otoka predsjednik kotarske organizacije (sada u Zagrebu), Cega iz Trogira, zamjenik Joze Martinovića (sada uhapšen) i Marin Kljaković, koji je bio prije vrlo dobar s Krnjevićem. Svi ovi ljudi su ostali vjerni HSS-u tj. nijesu se priključili ni u ustaški sabor, niti su simpatisali partizane, a sadašnje njihove funkcije nijesu mi poznate. Iz razgovora u Solinskom zatvoru s Perko Kajom vidio sam i pričao mi je da je i on odan ideologiji Starčevića tj. hrvatskim nacionalistima, drugom riječju ustaškom pokretu. Mišljenja sam, da isti neće promijeniti svoje političko mišljenje. U vodstvu HSS-a za Hrvatsku, kako mi je pričao

33 *Ibid.*

ostao je samo ovaj Pezelj Stipe profesor. Za vrijeme dok sam radio u Sućurcu, bio je tamo jedan Englez, koji je govorio hrvatski. Pošto su tada radili i žene na iskrcavanju on je i tamo slikao rad, a ja sam čuo da mi je tamo rodica, te sam je pošao vidjeti i stao s njima, da se slikam. On me je pitao, da šta sam ja tu, a ja sam rekao da sam `vojska čekanja´ i onda zatim da sam HSS-ovac, našto je on odmahnuo rukom. Tu se je našao neki radnički povjerenik, koji mi je rekao da se gubim i da idem raditi u baraku. Englez me nije u to vrijeme slikao, nego skupa sa ženskim. U Solinu u zatvoru mi je pričao Pezelj Marko da u okolici Sinja ima jedna radio-stanica tj. da je imaju kamišari. Jedan drugi povratnik iz Njemačke, a da je brat od odbornika iz Dugopolja ili Docca mi je rekao, da ima tamo negdje radio-stanica i da mu je u Solinu oduzeto nešto robe, pa se je zato bunio. Rekao je da ako ga budu zvali za vojsku, da on neće ići, a da u Mosoru ima 400 kamišara i da su dobro obučeni i dovoljno da imaju hrane. Ako bi ga partizani pozvali u vojsku, da bi radije otišao u kamišare. Pričao je kako puno ima kamišara po Bosni, Lici i drugim krajevima. Svi povratnici iz Njemačke pa i on, su nastrojani hitlerovski i oni šire ovu promidžbu. Svi pričaju kako više valja Hitler, nego čitava Jugoslavija. Hvale njemački uređaj, a kažu da je Hitler dobio rat, da se uopće ne bi vraćali kući. Najviši neprijatelji su bili svi Imočani (njih 28) povratnici i čak su se prijetili nama Solinjanima. Ovaj postolar iz Gračana kod Zagreba meni je rekao da je satnik Mačekove zaštite i pokazao mi je legitimaciju HSS. On mi je rekao da je Maček trebao zadnji dan da pozove svoje zastupnike, ali mi nije poznato da li je to napravio. Kaže da vjeruje u staroga i da će se on povratiti. Dok sam bio u ćeliji u zatvoru bili su dva četnika povratnika iz Italije i to Vukašin Momčilović i Rajsinger Karlo. Ovaj Rajsinger mi je pričao kako je bio u Kulturbund i da je bio Nedićev četnik. Momčilović je pričao meni u povjerenju, ali samo da ga ne odam da su došli kao Dražini agenti, a rekao je da kad bi mu partizani razvili film, koji mu je u aparatu u kuferu, da bi nastradao. Oba su pričali, kako su poslali od Draže u Beograd po poslu kao agenti, a Momčilović je rekao da bi sjekao komuniste, kad bi ih uhvatio i da će Tito svršiti u Beogradu kao Stjepan Radić. Govorili su da će se kralj vratiti najdalje za 3 mjeseca sa čitavom ratnom mornaricom i da ima vani organiziranih 200.000 Srba nacionalista, a sad je oduzeo vlast namjesnicima. Kaže da oni imaju organizirane ljude u svim šumama i da imaju radio-stanice, a da su se sada spojili sa ustašama, ali da nikoga od Hrvata neće primiti u četnike, nego samo ustaše. S njima se je stalno došaptavao Drašković Abdo četnik iz Splita i mogao bi o

tome ispričati. Jasno je da sam i ja skupa s njima govorio protiv partizana i hvalio Dražu, a onda mi je povjerio da je njegov agent i da ima aparat i film u koferu. Zastavu HSS-a u Solinu, koju sam ja čuvao, sada se nalazi kod predsjednika organizacije Mikelić Petra, jer sam mu je ja dao, kad sam odlazio u Sjevernu Hrvatsku, gdje ju je on spremio nije mi poznato. Jednu pušku od ovih, koje sam bio spremio, ostavio sam za sebe i 400 metaka u zidu pod Sutičkom posebno, ali mi brat Dujo kaže da je i ona oduzeta. Ja ima jednu zastavu vlastitu 3 m kod kuće i sada je u ladicici i imam 4 slike i to: Mačeka, Gupca, Radića i Hr. mučenika u zajednici. Stvarno odgovara istini da sam rekao da je na ceduljicu bilo napisano `Živio kralj´ i `Živio Maček´. To sam čuo od stražara u zatvoru u Solinu, ali ne znam koji je i psovao je one, da ako neće glasovati da ne moraju, ali da ne rade ovakove gluposti. K meni je došla cura i nevjesta i pitali, da za koga ću glasovati, a ja sam im rekao da glasuju za Peru Žižića. Mene u Solinu je saslušavao Misec i još jedan i strahovito su me grdili i napadali da sam izdajnik, da nisam dostojan da živem itd. Kad su me ljudi u zatvoru pitali da tko me je saslušavao, ja sam im odgovorio da su bivši jugoslaveni i četnici. Za Miseca ne znam da je bio nacionalista. Rekao sam da mi ne bi bilo žao da me je komunistaslušavao i nazvao izdajicom, ali on nacionalista da mi je žao. Nije mi poznato tko je pustio ženu od Drinka k meni, ali znam da mi je rekla `Bulj, jeba ti pas oca u grebu´, a ja sam joj rekao da neka vrijeđa mene, a ne oca pokojnog. Dok sam bio u Solinu vidio sam nekoliko žandara na prisilnom radu, te sam Medanu rekao da su ovi žandari najebali ovog puta, a on je rekao da jesu oni i popovi. Razgovarali smo o tome i znam da je bio razgovor da u budućem uređenju, da će doći kralj, a njegovi sekretari da će biti Pavelić, Draža i Maček, da će biti primjer, a ja sam rekao da hrvatskom narodu nema spasa bez republike. Ing. Ploščar je otpočeo kucanje po zidu, a pomagali smo ja i Cvitanović, tj. isprobavali smo da nije ugrađen zvučnik. U drugoj sobi dok smo bili Cvitanović je otkucao na zidu sa zatvorenim iz druge sobe, ali bez razgovora. Stvarno sam rekao Medanu da ako dođe do ovoga, što se sve priča, da će i on dobiti paletuške, ali ako ga se bude mislilo primiti da ga se pazi, da će svejedno biti provjeren. Stvarno sam govorio da ću uskoro biti pušten, jer da partizani nemaju osnova za mene teretiti, a to je meni rekao brat Dujo, dok sam bio u Solinu u zatvoru. Rekao sam da je sadašnja diktatura slična Živkovićevoj, ali će se to svejedno ispraviti, jer da narod ne može, da shvati sve ovo te tokom vremena da će doći do promjene. To sam rekao u cilju tome jer su bili na upravi sve komunisti, ali na

izborima je bilo predloženo i drugih ljudi (mislim na Solin) tj. i nekomunista. Kajo Perko mi je pričao da je žena kralja Petra rodila dijete i da mu je kumovao Maček i ja sam to kasnije pričao. Pričao mi je Hodžak, koji je sada bio sa mnom u ćeliji, da je Stepinac pozvao narod na hodočašće i da je izašlo preko 150.000 do 200.000 ljudi, da mole boga i viču hoćemo crkvu itd. To je pričao i Cvitanović. Ja sam na to rekao da je hrvatski narod uvijek ostao katolički, a da to sve Stepinac podržava, pošto je postao kardinal, a u Zagrebu, dok sam bio, čuo sam da je postao kardinal i to se je raspricavalo po ulicama. Hodžak je rekao da je Zagreb uvijek bio nacionalistički i da se ne da komunicirati. Stvarno sam pjevao onu pjesmu 'Oj hrvatski napaćeni puku, zašto trpiš na grbači muku'. Kad su nama HSS-ovcima u Solinu počeli prijetiti četnici, partizani i talijani, ja sam pošao do Paške Kaliterne, da vidim što nam je raditi, a pošto je već prije poručio, da idemo u sjevernu Hrvatsku, da je to odredilo vodstvo, to sam pošao da to točno utvrdim. Kad sam došao k njemu kući u dućan, razgovarali bi o tome. Na moje pitanje da li bi bilo dobro da možda pođemo u partizane, makar i sam nijesam mislio poći, on je rekao: 'da ča, da im gospu ćaćinu, nikoga nijesu ni pitali, već digli glavu, da se idu boriti. Šta smo mi ovdje, pa nas nisu došli pitat, nego sami bez dozvole. I mi smo ovdje jedna jaka organizacija, pa su nas trebali pitati.' Dalje je rekao da mi pod nijednu cijenu ne idemo sada u partizane, nego da idemo u Sjevernu Hrvatsku pa da tamo radimo u selu, a ako bi došlo naređenje da idemo, da ima još vremena pa, ako dođe naređenje da ćemo uhvatiti vezu. Kad sam saznao od brata Jakova, da su mi partizani odnesli puške, koje sam ja spremio u kapitulaciji, ja sam na njega vikao, da kako je smio bez moga znanja, a on je rekao da su mu dozvolili Ljubo Grubišić i Vuleta Ante, pa da je on po tome postupio. Napominjem da su ove puške Jakov i Duje zakopali, a meni su rekli obratno mjesto, gdje da su ih zakopali i ja sam jedan put tražio, da utvrdim gdje su, ali nijesu uopće na ovom mjestu bile. Ja sam radi toga vikao i na Ljubo Grubišića i brata Jakova, radi toga, jer da sam za njih pred vodstvom mogao odgovarati glavom. Još za vrijeme Jugoslavije, pa i dalje u Hrvatskoj i sada u zatvorima OZN-e bio sam protiv komunista i partizana. Djelovao sam propagandno protiv njih za sve navedeno vrijeme. Uviđam da sam svojim djelovanjem štetio NOP-u sve do početka saslušanja od istražitelja OZN-e u Splitu. Isti mi je

barem donekle pokazao moj pogriješan stav i što sam sve radio. U razgovoru sa istim drugom, odlučio sam i ako bude potrebno, da dam pismenu obavezu, da ću prekinuti svoje veze s vodstvom, ili po potrebi ne prekinuti, ako bi bilo u interesu NOP-a. U koliko mi se oprostí moj pogriješan stav i pogrešno djelovanje, na mom budućem radu će se vidjeti koliko ću doprinijeti razvitku narodne vlasti i obnovi domovine. Moje stanje i odnosi prema NOP-u nije moglo biti izmjenjeno sve do sada, jer sam stalno bio u krugu ljudi koji su mi Mačeka prikazivali u svijetlom, a ne izdajničkom licu. Isto tako sve do sada nitko od narodne vlasti nije mi ništa čestita rekao, da bi na mene djelovalo, da se izmjenim. To sve mi je sada prikazano i ako mi se oprostí uviđajući moj slom živaca, najbolje će se vidjeti u mom budućem radu, a mislim da je i moja sadašnja izjava prilično iskrena i u koliko me se bude još pitalo, što budem znao sve ću reći.³⁴

Dana 23. rujna 1945. OZN-a za Srednju Dalmaciju obavijestila je II. odsjek OZN-e za Hrvatsku u Zagrebu da je Bulj »od 1943. g. živio u Zagrebu i bio povezan sa reakcionarnim vodstvom HSS-a« te da će »podatke koje je on dao možda tamo moći koristiti«. Dopis završava rečenicom: »Njega smo uspjeli pridobiti i uvjeriti da se je ograšio o narod, te je dao izjavu da će aktivno sarađivati u NOP-u.«³⁵

Čini se da Bulj nije bio jedini pristaša HSS-a iz Solina koji je bio vrbovan od strane jugoslavenskih tajnih službi, no za razliku od njega neki drugi su bili daleko kooperativniji. Tako je u Buljevu dosjeu dostupno izvješće neimenovanog suradnika koje je 20. prosinca 1948. zaprimio Miro Jurić, član II. odsjeka Odjeljenja UDB-e za grad i kotar Split. Suradnik je izvjestio da je krajem 1941. s Buljem razgovarao o ratu i hrvatskom narodu. »U našoj diskusiji Bulj ispoljava, da moramo mi HSS-ovci biti oprezni i kada oslabe Talijani za preuzimanje vlasti«, navodi suradnik istaknuvši: »Ja sam mu na to odgovorio, da će vlast biti onog tko se za nju bude borio, a da tu to Partizani.«³⁶ Bulj mu je na to odgovorio da se »mi moramo boriti protiv Partizana«, na što mu je sugovornik odgovorio da »mi moramo ići svi u Partizane, jer da je to jedini izlaz za naš narod«. »Bulj mi je rekao, da nisam pravi Hrvat«, navodi neimenovani suradnik UDB-e. Po istom iskazu, s Buljem se sastao nakon njegovog povratka iz Zagreba godine 1945. te je tom prilikom nastavio razgovor iz 1941. Bulj je tada komentirao da je »naša privreda uništena i naš novac

34 *Ibid.*35 *Ibid.*36 *Ibid.*

da se je u Srbiji skuplje plaćao nego u Hrvatskoj.³⁷ Ovo je jedina zabilješka u Buljevu dosjeu iz navedene godine.

Iako su jugoslavenske tajne službe vrbovale Bulja još krajem 1945., UDB-a za grad i kotar Split dostavila je 2. prosinca 1949. IV. odsjeku UDB-e za Dalmaciju zabilješku o uvođenju Jose Bulja u kartoteku II-c zato jer je »u toku rata bio simpatizer okupatora i s istima surađivao«.³⁸ »U momentu kapitulacije Jugoslavije nalazio se kod kuće i kao rukovodioc HSS-e stupio je u `Mačekovu zaštitu'. Učestvovao je u razoružavanju ex Jug. vojnika, kojima je oduzimao oružje i robu i dolaskom talijana isto im je predao. Dolaskom talijana povezao se sa istima i bio njihov prijatelj, koji im je pomagao na širenju propagande. Na stranu talijana ostao je jedno kraće vrijeme, nakon čega se opredjelio ustašama i isticao se u propagandi za iste, kao takav u polivini 1942. god. odlazi u ustašku službu i nalazio se kao činovnik u okolici Zagreba, gdje ostaje sve do svršetka rata. Poslije oslobođenja povratio se u Solin, ali sa strane N. Vlasti mu je bilo oduzeto građansko pravo u trajanju dvije godine dana. On je i danas neprijatelj NF-a, nije član nijedne naše organizacije, na radnim akcijama nikada ne učestvuje, na svim izborima je također apstinirao. Stalno se druži sa svojim istomišljenicima i u njihovom društvu ogovara N. Vlast«, navodi se u ovom dokumentu koji potpisuju pomoćnik načelnika kapetan Mate Gilić i referent Marko Barić.³⁹

Čini se da je Bulj u kartoteku II-c upisan tek 10. listopada 1950. i to pod rednim brojem 1156.⁴⁰ Iz dokumenata je nejasno zbog čega je postupak trajao čak deset mjeseci, a u dosjeu nije pronađen ni jedan drugi dokument iz 1950. koji bi objasnio ovakvo odlaganje. Štoviše, do sredine 1952. nema ni jednog dokumenta, što je neobično uzme li se u obzir da je Bulj bio vrbovan, ali i nadgledan. Stoga se može pretpostaviti da je dokumenata bilo, ali oni nisu sačuvani, odnosno predani Državnom arhivu u Splitu.

U lipnju 1952. splitskoj UDB-i izjavu je dao Ivo Matković Matin iz Kučina, Buljev daljnji rođak, a spis uz izjavu je potpisao tadašnji načelnik UDB-e za grad Split major Vinko Drobnić. Matković je naveo da se s Buljem susreo nekoliko dana ranije u kući svoje majke. Tom prilikom Bulj ga je zatražio uslugu za svoga zeta Andriju koji se nalazio u zatvoru. Napomenuo je da on »ima veze s jednim

iz UDB-e i govori da on ima ljudi koji bi tu pomogli, ali da se jedan drugog plaše«, među njima i »jednog majora u UDB-i koji mu je bio s bratom Dujom kao starješina u JNA – avijatici«.⁴¹ Također je naveo da u Solinu ima mnogo pristaša Informbiroa koji se sastaju u kući Blaža Nikolića, ali »da ih štiti i sam Stevo Marković, sada direktor tvornice Partizan«. Bulj se zapitao zašto se »ove ne hapsi kad se hapsi HSS« zaključivši da »Tito vodi politiku kao i Maček« pa »ako izbije rat, da smo mi mali narodi stradali, da smo gotovi«. Bulj mu je na kraju razgovora ponovi da ima »vezu sa ofirom UDB-e« kojemu je »sve stvari prijavio, a ovaj oficir UDB-e da mu je rekao, da će se opet s njim sastati do 15 dana«. U tom razgovoru Bulj je istaknuo pripadniku UDB-e da je »iscjepana pravoslavna vjera, te da je lakše njih bilo socijalno osigurati, a da je katolička crkva internacionalna da je teže, da to sigurno Tito znade, da ovo mora ići postepeno«. Iako su u početku »oštro« razgovarali, naposljetku su se ipak našli »na istoj liniji«. Oficir UDB-e ga je pitao postoji li u Solinu organizacija HSS-a, a Bulj mu je odgovorio da ne postoji »jer kad bi postojala da bi on znao prvi«.⁴²

Posljednji dokumenti u Buljevu dosjeu datiraju iz godine 1953. Dana 13. kolovoza 1953. kraću inkriminirajuću izjavu o Bulju je dao Vinko Radičević, rođen 1927. u Kotoribi u Međimurju i sa stalnim boravištem u Kraljevcu. Stoga je protiv Bulja pokrenuta istraga, pa je 4. rujna Radičević dao opsežniji iskaz pred isljednikom UDB-e Nedom Bartulovićem.⁴³ Radičević je svjedočio da je upoznao Bulja na radilištu u Solinu. Bulj mu je navodno pričao da je tijekom Drugog svjetskog rata švercao meso, jaja i druge artikle te da se u Zagrebu upoznao s nekim pukovnikom oružanih snaga NDH od kojega je dobio pisano ovlaštenje za slobodno kretanje. Navodno je održavao veze s drugim časnicima, pa čak i generalima, te s njima odlazio na sastanke. »Zatim nam je pričao kako je pred kapitulaciju NDH-e bio se spremio da pobjegne u inostranstvo sa višim političkim rukovodiocima i generalima i da je došao na željezničku stanicu u Zagrebu i ušao u voz«, ali je odustao »smatrajući da voli poginuti u svojoj zemlji, već poći u inostranstvo«. Bulj je navodno govorio da mu je žao što ipak nije pobjegao jer sada »pati u Jugoslaviji«. »Kaže kako se sada ti njegovi prijatelji vesele i grle u Argentini

37 *Ibid.*

38 *Ibid.*

39 *Ibid.*

40 *Ibid.*

41 *Ibid.*

42 *Ibid.*

43 *Ibid.*

i drugim inozemnim zemljama jer čekaju pogodan moment da se ponova povrate u Jugoslaviju« te »da on žive u istoj ideji kao i njegovi kolege u emigraciji, ali da mora ćutati«, navodi svjedok. Bulj je navodno naročito volio govoriti o religiji i Stepincu za kojega se nadao da će »urediti neke stvari«. »Jednom nam je pričao kako ima brata oficira JNA, da mu brat ima djecu (dvoje djece), i jednom kada su mu bratova djeca bili kod njega u Solinu mislim 1950. godine, da ih je on odveo po noći u crkvu u Solin kod popa i krstio ih. Da je on bio djeci za kuma, a njegova pokojna žena kuma. Pričao nam je kako mu je jedno dijete od brata pričalo ocu da je bio kod nekog čovjeka koji ga je polivao vodom po glavi i da mu je brat za sve ovo saznao i da kasnije nisu u dobre odnose«, svjedočio je Radičević. Bulj je navodno klevetao mjesnu vlast i pričao o svojim sastancima kod bivšeg bana Šubašića pa je Radičević zaključio da je Bulj »aktivni neprijatelj današnjice«. »Ovakove razgovore Bulj je vodio i sa Ramnjak Jozom tesarom i on je čuo što je Bulj sa mnom govorio. Ramnjak je čl. SK isto kao i ja«, zaključuje svoju izjavu Vinko Radičević uz napomenu da je »Bulj znao da sam ja čl. SK«.44

Jozo Ramnjak pok. Frane rođen 1905. u Koprivnu, zaposlenik »Konstruktora«, saslušan je 8. studenog 1953. u splitskoj UDB-i.45 U svojoj izjavi Ramnjak je potvrdio Radičevićeve navode istaknuvši da je Bulj »stalno hvalio pokojnog Radića i Mačeka te je govorio kako je njihova politika bila dobra i pravedna«. Proklinjao je »onaj dan u Zagrebu 1945. kada se odlučio da ostane u Jugoslaviji«, a »o Stepincu je govorio kako nije smio biti u zatvoru, kako je tamo pravedan jer da on za vrijeme rata nije činio nikakova zlodjela, za koja ga se tuži«. »Znam da je strastveno branio religiju, a da je među radnicima negativno i djelovao. (...) On je ipak slutio da sam ja organizovan i ipak se je osuđivao, da pred menom govorio i djeluje neprijateljski, a on je sa drugim radnicima govorio svega«, zaključuje Ramnjak.46

Na temelju tih izjava Bulj, tada zaposlen u poduzeću »Konstruktor«, saslušan je 7. prosinca u prostorijama UDB-e za grad Split zbog krivičnog djela »širenja neprijateljske propagande«.47 U tom dokumentu, pod pitanjem »Da li je osuđivan i da li je pod istragom za drugo krivično djelo«, UDB-a je navela »nije, bio pod istragom u OZN-i Solin 1945. godine«.48 Pred isljednikom Nedom

Bartulovićem Bulj daje svoju najopsežniju izjavu koju navodim u cijelosti:

»Poslije završene osnovne škole živio sam u Solinu. Radio sam uvijek u polju, a služio sam ex Jugoslavensku vojsku 1936. god. u Petrovaradinu u II. bateriji prodivizionartilerije. Po povratku kući radio sam u tvornici Sv. Kajo u tupinolomu. Ovde sam radio sve do 15. IX. 1942. godine. Kući imam majku, ženu i djecu. Imao sam brata Jakova bio je po zanimanju bačvar. Pošao je u partizane u 9. mjesecu 1941. godine. Viđen je 1943. godine u Šestanovcu, a kasnije se za njega ne zna. Brat Dujo, prije rata bio je oficir podoficir avijatike. Za vrijeme rata bio je 1 mjesec dana u vojsci NDH-e, a zatim došao kući 1941. i odmah je bio hapšen po Talijanima. U Trogiru je bio 6 mjeseci u zatvoru, tada je došao kući i radio u polju. Jedno vrijeme je radio u tvornici Majdan i 1943. godine je pošao u Partizane. Jednu sestru imam, ime joj je Draga. Udata je u Biograd na more. Sada žive u K. Starom u odmaralište `I. Lavčević`. Udata za Tomas Petra, koji je tu namješten. Sestra Ruža, koja je udata za Kljaković Andriju, koji je 1952. godine osuđen kao neprijatelj i sada se nalazi na slobodi.

Politikom sam se počeo baviti od 18 godina. Stupio sam uz ljude koji su radili za Stipana Radića. Učestvovao sam na zadušnice Stipana Radića (Lipanske žrtve), kada je ubiven Radić, Đuro Basariček i Pavle Radić. Nosio sam crvenu kapicu na glavu. Čitao sam brošure o progonu Hrvata. Borba Hrvata od 1918. do 1939., zatim ideologiju braće Radića, sveske 18 knjiga, zatim raznu drugu literaturu. Bio sam učlanjen u `Slogu`, zatim sam 1935. godine postao član HSS-a, a kada sam se povratio iz vojske 1937. godine, postao sam treći tajnik u stranci HSS-a u Solinu. Za ovo vrijeme do 1941. godine, bio sam i povjerenik Sindikata u tvornici Sv. Kajo.

HSS je postojao u Solinu poslije ubistva Radića, a službeno je proglašen poslije izbora 1935. godine. Glavni rukovodilac predsjednik HSS-a u Solinu bio je Mikelić Petar pok. Ivana (umro) 1952. godine. On je bio stalni predsjednik. Glavni tajnik je bio Kljaković-Šantić Marin pok. Nikole, sada u Vinkovcima. On je bio ugledna ličnost kod HSS-a, a naročito sa Pezeljom Stipanom u Zagrebu (profesorom). Drugi glavni tajnik je bio Grubić Miljenko pok. Mije viši činovnik, koji je ilegalno pobjegao iz Zagreba u SAD. Pored toga on je bio i komandant zaštite za srednji bazen Splita, a obuhvaćalo je Stobreč, Kamen, Kućine, Mravinjce

44 *Ibid.*45 *Ibid.*46 *Ibid.*47 *Ibid.*48 *Ibid.*

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA FNRJ
UPRAVA DRŽAVNE BEZBJEDNOSTI

Za grad Split

Broj

ZAPISNIK O ISPITIVANJU OKRIVLJENOGA

sastavljen dana 7.XII.1953 godine u sati 18 u kancelariji UDB-e za grad Split zbog krivičnog djela širenja neprijateljske propagande

Zapisničar:

Prisustvovali su:

Ispitnik:

Prezime, ime i nadimak BULJ JOZO "Betić"

Zanimanje, kod koga je namješten i u kojem svojstvu radnik kod "Konstruktora" -Solin

Boravište i adresa Solin, broj kuće 52

Rodjen, kada i gdje 19.I.1915 godine u Solinu

Ime oca, ime i djevojačko prezime majke pok.Duje i majke Fila

Narodnost i državljanstvo HRVAT, FNRJ

Bračno stanje, broj i starost djece oženjen 2 puta, ćer Zdravka 1947 g.rodena, ćer Veronika rodena 1949 i ćer Jelena 1941 godine.

Obrazovanje 5 razreda osnovne

Koje strane jezike govori srpsko-hrvatski

Socijalno porijeklo radnik-zemljoradnik

Imovno stanje srednja

Da li je osuđivan i da li je pod istragom za drugo krivično djelo nije, bio pod istragom u OZN-i Solin 1945 godine

Zakonski zastupnik kao maloljetniku

U pritvoru od

U nadopunu gornjih podataka navodim: Poslije završene osnovne škole živio sam u Solinu. Radio sam uvijek u polju, a služio sam ex-Jugoslavensku vojsku 1936 god. u Petrovaradinu u II bateriji prodidivizijske artiljerije. Po povratku kući radio sam u tvornici sv. Kajo u tlapinolomu. Ovde sam radio sve do 15.IX.1942 godine. Kući imam majku, ženu i djecu. Imao sam brata Jakova bio je po zanimanju bačvar. Pošao je u Partizane u 9 mjesecu 1941 godine. Viden je 1943 godine u Čestancu, a kasnije se za njega ne zna. Brat Dujo, prije rata bio je oficir podoficir avijacije. Za vrijeme rata bio je 1 mjesec dana u vojsci NDH-e, a zatim došao kući 1941 i odmah je bio hapšen po Talijanima. U Trogiru je bio 6 mjeseci u zatvoru, tada je došao kući i radio u polju. Jedno vrijeme je radio u tvornici Majdan i 1943 godine, je pošao u Partizane. Jednu sestru imam

Obrazac K.I.P. 29

Bulj

Slika 3

Zapisnik o saslušanju Joze Bulja u uredu UDB-e za grad Split 7. prosinca 1953.

i Solinski bazen sa Kaštelima. Zatim Klis i iza Kozjaka sva sela. Treći tajnik sam bio ja.

Odbor HSS-a su sačinjavali:

Mikelić Petar, pretsjednik, potpredsjednik Vukšić Ive `Lodulica`, Kljaković (Šantić) Marin u Vinkovcima, II. tajnik Grubić Miljenko (emigrant), III. tajnik ja Bulj, prvi Odbornik Grubić Jozo pok. Marina kovač u `Konstruktora`, sada u Solinu, odbornik i opć. vijećnik Sesartić Lovre Lukin, radi pri gradskom kao zidar (sada mobilisan u vezi Trsta), Vukšić Marin stari bio je odbornik, sada kući, odbornik Milanović Ante, stari čovjek u pensiji, sada kući, odbornik Bubić Jozo (umro) 1943., odbornik i gradski vijećnik Boban Jerko zaposlen u tvornici `10. kolovoz`, odbornik i I. blagajnik Turudić Stipan trgovac pekar (umro) 1944. godine, odbornik Vuleta Ante pok. Mate (umro) poginuo u Solinu od partizana (bio satnik zaštite), odbornik Grubišić Dinko pok. Špira pekar (poginuo kao partizan 1943.), Grubišić Mijo pensioner bio financ, sada kući u Solinu, Grubišić Šimun pok. Ivana odbornik, bio je radnik, sada crkveni pjevač u Solinu. Ovo je bio širi odbor HSS-a.

U Solinu smo imali oko 500 članova HSS-a. Većinom je vođena borba protiv JNS-a. K nama na sastanke je dolazio Paško Kaliterna (umro), Jozo Martinović (zastupnik) sada u Kaštelima i Tomo Barburic iz Zagreba, a rodnom je iz Karlovca. Zatim je bio u posjetama dr. Ante Trumbić iz Splita. Za davanje direktiva dolazio je i Jure Šutej. Za proslave Mačeka i bilo koje akcije, vršile su se demonstracije i manifestacije, a naročito za vrijeme izbora.

Seljačka Sloga je osnovana 1935. godine.

Prvi predsjednik je bio Grubišić Vicko pok. Kaje sada radnik u tvornici `Prvoborac`, tajnik je bio Slavko Žižić pok. Marina, obadva su bili 1941. godine u zaštiti, Slavko je sada na željez. stanici u Splitu, odbornik je bio i Šimun Grubišić pok. Ivana, bio je kod partizana zarobljen kod Njemaca i moj zet Andrija ga je preko nekoga doktora izvadio, zatim je došao kući. Sesartić Ivan Nikolin električar, sada na željez. u Splitu, negativan, bio je odbornik, a mi svi gore navedeni smo isto bili u Slogi. Cilj joj je bio širiti pismenost i održavala pjevačke zborove. Ovo je bila kultur. prosvjet. organiz., a HSS joj je davao direktive.

`Hrvatski junak` je osnovan 1938. ili 1939. godine.

Na čelu se nalazio Jurić Zvonko iz Vranjica, a živio u sv. Kajo, bio je električar, poginuo je kao ustaša. Kljaković Vica ž. Martina, sada kući. U njoj se kući održavali sastanci. Tu je dolazila i žena dr. Berkovića, Sesartić Ivan Nikolin, Pletikosić Ivo trgovac iz Solina, sada u Solinu namješten kod `Hrane`, Bralić Ivan pok. Blaža mesar, sada u Solinu, Rožić Nikola pok. Nikole (umro) u Zagrebu, Rožić

Jozo poginuo – ubiven od partizana, Rožić Augusta pok. Nikole sve braća (nepoznat mu boravak). Ovo su lica koja su se isticala u `Junaku`. `Junak` je bio ustaška organizacija i ona je polako djelovala pred ratne godine. U organizaciji su još bili i braća Rogulji Ivan (Iko) i Lovre. Čapeta Ivan mesar sada u Solinu.

Ova organizacija je bila na liniji ustaštva, a dobivala je direktive od dr. Berkovića Josipa (sada u emigraciji i njegove žene, koja se također nalazi u emigraciji sa njime). U isto vrijeme `Junak` je predstavljao i organizaciju `Hrvatsko srce`.

`Hrvatsko srce` u Solinu je predvodio Kljaković pok. Martin, otac od `Gude` i njegova žena Vica. U ovoj organizaciji je bilo nekoliko djevojaka. Organizacija se je ilegalno sastajala i u kuću Kljakovića je dolazila dr. Berkovića žena i tu su često održavali sastanke. Pok. Kljaković se je bavio sitnom trgovinom i bio je uz ustaški pokret. Njegov sin Ante se također odgajao u ustaškom duhu. 1941. godine otac ga je poslao u Zagreb na škole. Nije htio učiti, pak se povraćao kući. Svršio je u Partizane i dezertirao. Bio je hapšen od Talijana i opet nekako svršio u Zagreb. Organizacija se je u predratne godine bila počela širiti.

Žižić Rudolf Dujin viši činovnik, bio je u HSS-u, ali je izbačen, te pristupio ustaškom pokretu. Bio je u organizaciji `Junaka` i `Hrvatsko srce`. On je radio na razbijanju HSS-a u Solinu. Za vrijeme rata on je stalno živio u Splitu i Solinu, a zalazio je često u Omiš kod ustaša. Poslije rata živio je u Splitu, ali je ilegalno pobjegao i nalazio se je u Engleskoj. Kako se saznaje tamo je poginuo. Bio mu je 1952. godine sprovod u Solinu. Pretpostavlja se da su ga ubili četnici.

Svi solinski trgovci počeli su bili pristupati ustaškom pokretu, jer ih je `Sloga` potiskivala sa trgovinom. Sloga je prodavala žito i tako im konkurirala. Gospodarskom Slogom je rukovodio Kljaković Marin pok. Nikole viši činovnik. Poslije rata je bio u Vinkovcima, a mislim da se i sada tamo nalazi. On je bio tajnik HSS-a u Solinu. Cilj je bio Gospodarske Sloge ubivanje cijena privatnicima u trgovini. Povjerenici kao kontrola u G. S. bili su Lovre Sesartić i Ive Mikelić.

ZAŠTITA – ona je osnovana 1937. godine pod okriljem HSS-a. Vrhovni komandant zaštite za kotar Split, bio je Rigi, viši činovnik zaposlen na Majdanu, a živio je u Splitu. Bio je oficir ex Jugoslavije, ali bio izbačen, zatim dr. Vjekoslav Vučić iz Omiša. Komandant solinske zaštite bio je Grubić Miljenko sada u emigraciji, zamjenici su bili: Grubišić Kruno Mijin, sada oficir JNA, vodnik je bio Sesartić Lovre sada u Solinu, vodni oficir zaštite Vuleta Ante pok. Mate (poginuo u partizanima), rojnik je bio Rožić

Augustin (odveli ga Talijani 1942. godine u Trst i više se za njega ne zna). Članovi zaštite su bili mnogi solinjani. Bilo ih je oko 100 članova. Ja sam bio obični vojnik u zaštiti. U zaštitu se nalazio i Mihanović Petar sada student u Zagrebu, odnosno sada umjetnik u Zagrebu.

1941. godine nalazio se je kao učitelj u Solinu Čizmić Drago iz Zadvarja. On je kapitulacijom Italije preuzeo vlast u Solinu i Mihanovićom. Zadatak je bio zaštite razoružavanje vojske bivše Jugoslavije i da prikuplja oružje. Naređenje je izdala, da se se sva roba donešena iz vojske povratu. Ja nisam bio u upravi zaštite. Došao sam kući iz ex. Jugos. vojske nakon proglašenja NDH-a, mislim treći dan. U Solinu sam se prihvatio biti vojnik zaštite i bio sam pod oružjem. Ja sam držao stražu u sokolskom domu.

Zaštita je odmah postavila stražu po tvornicama i raznim poduzećima. Skladište oružja je bilo u Sokolani. S njim je baratao Miljenko Grubić, Lovre Sesartić i Kruno Grubišić i Vuleta Tonko. Oružje koje je bilo sakupljeno po Solinu, dolaskom Talijana raznio je narod, a Talijani nisu dobili ništa. Sokolsku zastavu sam ja lično digao iz Sokolane i odnio je mojoj kući. Kasnije sam je dao Nikoli Bulju, jer je on tada bio čistač Sokolskog doma.

Od Zaštite je tada bio hapšen Dude Branko, današnji Narodni heroj. Zaštita ga je hapsila jer je on 1936. godine,⁴⁹ a Gale je bio istaknuti HSS-ovac, a dolaskom Talijana je bio pušten. Čizmić je prije rata bio u nekoj organizaciji ili općinskom vijeću u Splitu, pak je dao predlog da se izbací iz policije Barišića, koji sada radi u tvornici `Prvoborac`. Nakon nekoliko dana, dobili smo naređenje iz Splita od pok. Paške Kaliterne, da se povučemo iz zaštite, jer da će ustaštvo preuzimati vlast.

Dolaskom Talijana radio sam u tvornici sada `Prvoborac`. Ovde sam radio sve do 15. X. 1942. godine. Za ovo vrijeme sam radio na matunima, zatim u kavi. Jedno vrijeme sam pomagao Mikelić Ivi dijeliti seljacima hranu u Solinu (za vrijeme Talijana).

USTAŠTVO se je počelo širiti pred sam rat. Njega su počeli predvoditi Mihanović Petar, tadašnji student, pok. Kljaković Martin, žena mu Vica, Sesartić Ivan Nikolín (sada radi na željez. u Splitu), Platiković Ivo namještenik u Solinu u poduzeću `Hrana` ili `Naprijed`, Gašpić Joskan šofer, braća Rogulji Iko i Lovre, Bralić Ivan i braća mu Marko i Ante mesari, Pleština Stipe postolar sada u solinskoj zadruzi (za vrijeme rata bio je u Sarajevu). Kod njega često zalazi brat od popa Alajbega. Braća Bralići su za vrijeme rata stalno švercovali i trgovali. Stariji brat Marko Bralić je

za vrijeme rata bio u Zagrebu, a po oslobođenju je izbjegao i nalazi se u emigraciji.

Iz Vranjica su se priključivali ustaškom pokretu: Jelić Ivan sada u Vranjicu, Jelić Tomica, Jelić postolar sada u Solinu, Bilić Martin sada negdje u Kaštelima radi, njegov brat činovnik Jozo, zatim obitelji Jurići (Ćučini). Jurić Martina sin je bio aktivni ustaša jedno vrijeme 1941. godine bio je ustaša u Omišu, zatim se prebacio u Zagreb. Ja sam ga viđevao u ustaškoj oficirskoj uniformi u Zagrebu. On je imao ženu, pak se s njome rastao, jer se oženio drugom, koja ga je spasila da ne bude streljan od današnjih vlasti.

Iz Mravinaca su se isticali na strani ustaštva Perko Kaja, koji je oženio neku Berkovića rodicu. Sada se nalazi u Splitu tehničar na Higijenskom Zavodu i svi stari Mravinčani. Oni su bili svi prijatelji i posjećivali su Berkovića. Dr. Berković je za vrijeme rata bio jedno vrijeme predsjednik hrvatskog ustaškog Sabora, zatim poslanik u Bratislavi i opet se povratio u Zagreb, a zatim pošao u Austriju.

Dok ste se nalazili kao radnik u tvornici `Prvoborac` na koji ste način ubacili Matijevića u redove Partizana?

Znam da je Matijević ubačen u redove partizana. Partizani su ga bili bacili u jamu na Blace. On se je nekako spasio i povratio u Solin. Najviše je sa njime komandovao Sesartić Lovre (sada kući) i Vuleta. Imali su ga prebaciti u Zagreb, ali su ga Talijani povukli u Split. Kada se nas grupa HSS-ovaca spremala u Zagreb 1942. godine, tada smo pozivali i Matijevića sa nama, ali on nije htio. Kasnije su ga partizani likvidirali. Ja sam znao da on špijunira protiv partizana i ja sam mu dolazio u kući i govorio, da se toga ostavi. On se je uvijek družio sa Talijanima.

Zašto ste špijunirali za Talijane i prijavili Boljat Vinka upravi fabrike (sada `Prvoborac`), a ovi Talijanimka i Vinko je strijeljan 1942. godine?

Na ovaj upit ja ne mogu odgovoriti, jer ja nisam kriv za smrt Boljata. Istina je da sam se ja i Boljat Vinko više puta svađao. On bi meni često puta zajedljivo opsovao Mačeka i HSS, a ja bi njemu tada psovao Staljina. Pok. Boljat je bio hapšen 1939. godine, po naređenju komandanta zaštite Miljenka Grubića, kao i još nekoliko solinjana i drugih radnika, koji su hteli štrajkovati. Istina je da sam ja njemu govorio za vrijeme rata dok smo radili u tvornici da ću ga ja urediti i prijetio sam mu se, ali se je i on meni prijetio. Ispravljam, ovo sam se ja prijetio Boljatu za vrijeme hrvatske banovine, t.j. pred rat.

49 Općinski redar Branko Dude je 8. studenoga 1936. u prepirci ubio s dva metka ispaljena iz službenoga pištolja nenaoružanoga Paška Fradelića Galu. Usp. I. Mužić 2018, str. 8, bilj. 3.

Što sve znate o pojedinim licima u tvornici sada `Prvoborac`, koji su terorisali radnike i špijunirali poslodavcima i za vrijeme rata Talijanima?

Predsjednik HRS-a u tvornici prije rata bio je Grubić Jozo (sada u `Konstruktora`, zamjenik je bio Marin Grubić ili Boljat (sada u tvornici `Prvoborac`), blagajnik je bio Grubić Marunica (sada u tvornici `Prvoborac`), u Upravi su još bili Šimun Grubišić i Drašković Dragan, odnosno Ratomir, sada u zatvoru, a Grubišić radi u Nafti.

Postojala je i organizacija URS-a, koju je predvodila Komunistička Partija, a HRS je predvodio HSS.

Kada su bili štrajkovi, tada je HRS razbivao štrajk i naređivao radnicima i svojim pristašama da idu na posao. To su naređivali predsjednik Grubić Jozo i drugi. Grubić je bio povezan sa HRS u Splitu, kome su se nalazili na čelu BLAŠKOV i RADIĆ LUKA, a blagajnik je bio Blajić Ivan. Poslije su svi svršili na liniju ustaštva. Blaškov je rođen na Šolti. Za vrijeme rata bio je u Zagrebu treći član ustaškog Stana, a po oslobođenju emigrirao i opet se 1947. ilegalno prebacio u Jugoslaviji u grupi Ljube Miloša.

Poznato mi je da je Bošnjak Stipe bio kapo radnika u tvornici (sada predsjednik sindikata), on je strašno bio drzak sa radnicima i nagonio ih da rade. Sa Ferićem je bio u dobre.

MANOLA ANTE komercionalni direktor je prije i za vrijeme rata bio drzak također sa radnicima. Uvijek su se tužili radnici na njega, kako ih neće isplaćivati na vrijeme i uvijek bi nešto otezao i stvarao nezadovoljstvo.

Ja sam sa ostalim HSS-ovcima pošao u Zagreb u 10 mj. 1942. godine i tamo sam po unutrašnjosti ostao sve do oslobođenja.

Kod koga se nalazi zastava HSS-a i ostali materijal iz Solina?

Hrvatska zastava i ostali materijal HSS-a nalazio se je u Petra Mikelića pok. koji je umro 1952. godine. Kod njega se nalazila i Mačekova slika. Njegov unuk Mikelić Petar prije izvjesnog vremena davao je meni neki materijal da ga ja primim na čuvanje. Ja ga nisam primio i ne znam šta se sve kod njega nalazi.

Koji se sve HSS-ovci nalaze u redovima današnjeg režima, a rade za HSS?

Pojedini HSS-ovci su protiv današnjice: Gašpić Joskan (on naginje ustaštvu), Grubišić Šimun u Jugonafti, Sesartić Ivan na željez. u Splitu, Grubišić Franko na direkciji pošta u Splitu, Sesartić Lovre sada u Solinu (radi na grads. građevno), Grubić Jozo kod Konstruktora, Žižić Ivan Marinov u direk. pošta u Splitu, Žižić Slavko na željez. u Splitu, Podrug Kajo obrtnik (brijač) u Solinu, Grubišić Vicko pok.

Kaje, radi u `Prvoborca`, Mikelić Jozo pok. Petra, marangun u automehanici u Splitu, Bralić Ivan mesar, Rogulj Ivan – Iko, brat mu Lovre, Grubić Milan pok. Ante ugostitelj poduzeću `Naprijed` u Solinu, Grubišić Ivica u direkciji pošta u Splitu, Grubišić Miloš inž. brodogradnje sada u Trogiru, Grubić Jozo veterinar u Biograd n/m, Pleština Stipe postolar u Solinu, Vilko Novaković u Pazinu, Novaković Milivoj u Solinu.

Ovo je grupa HSS-a iz Solina koja ne simpatizira današnjicu i očekuju hrvatsku samostalnost na čelu sa Mačekom. Kao najaktivniji su Sesartić Lovre i Grubić Jozo. Oni kao i ostali očekuju preokret, ali organizovano ne djeluju. Ja među njima imam autoriteta i poznam se sa Pezeljom iz Zagreba i u koliko bi došla neka direktiva, onda bi je ja u potpunosti znao.

Poznato mi je samo da je Kljaković Ante `Guda` povjerio Sesartić Lovri i meni da je on Kljaković u redovima UDB-e, a da se u isto vrijeme nalazi u križarskoj organizaciji. Napominjem, da ja nisam bio prisutan ovome razgovoru već mi je ovo Sesartić povjerio.

Kada je ona grupa Joskanova uhapšena 1952. godine i osuđena, posumljalo se je da ju je izdao Grgić Pero, privatnik taxi. Iz zatvora je poručio Bralić Ivan, da se sa njime nitko ne smije sastajati niti razgovarati jer da ih je sigurno on izdao.

Naš pop don Mate Mihanović mi je jednom rekao kako se sve doznaje šta se diskutuje i govori na partijskim sastancima u Solinu, ali mi nije povjerio osobu koja to sve prinosi. Drugih osoba neznam da se nalaze u današnjim redovima, a rade za HSS.

Zašto si povjerio Mačekovu zastupniku Jozi Martinoviću da te UDB-a šalje kod njega da ispipaš njegovo mišljenje?

Ja to uopšte nisam njemu povjerio.

Zašto nisi izvršavao direktive druga Jurića koji te slao kod Martinovića, pak si ga lagao da si bio kod njega, a nisi bio?

Ja nisam mogao da izvršavam sve direktive koje sam dobivao od oficira UDB-e.

Kakve si polagao vijence na grob ustaša?

Ja sam 1944. godine, kada sam došao iz Zagreba u Solin položio jedan vijenac na grob Vuleta Ante (koga su streljali partizani na kupanju kod Gašpine mlinice u Solinu za vrijeme rata). ovo mi je naređenje dao Vojko Krstulović `Švora`. Krstulovića poznajem od 1941. godine, on je bio organizator omladine HSS-a. Skupa je saradivao sa Vuletom. Vijenac sam odnio na Vuletin grob u Solinu.

Zbog kojih si razloga povjerio Matković Ivu iz Kučina da radiš za UDB-u?

Ja sam se razgovarao sa Matkovićem da ima nekoga prijatelja u UDB-i, ali mu nisam povjerio da ja radim za UDB-u.

Na koji ste način 1945. godine bili pošli sa Mačekom u emigraciju i zbog kojih ste se razloga povratili?

1945. godine spremio sam se ja, Kljaković Marin, Grubić Jozo (koji je bio domobran), Sesartić Lovre, Vukšić Stipe i Novaković Filip svi iz Solina. Došli smo do na željezničku stanicu. Tada se upućivao u emigraciju i Maček. Prije toga polaska na 3 dana, Jozo Martinović je dospio do Mačeka, koji mu je izložio cijelu stvar. Rekao mu da emigracija ne će biti duga, da se ostane u zemlji na organizaciji i pripremama. Pošto je svak polazio za emigraciju, ipak smo se i mi odlučili. Dolaskom na zagrebačku stanicu, našli smo se sa Torbarom koji nam je rekao, da se vratimo, da nama neće biti ništa. Preporučio nam je i dao direktive da možemo ulaziti u KPJ i Frontu, ali da se tamo ne smijemo isticati i činiti zlo, a da kada dođe vrijeme, da trebamo pomoći razbivati komunističku organizaciju.

Recite nam, Jozo, zbog kojih razloga širite neprijateljsku propagandu protiv postojećeg uređenja u FNRJ?

Ja uopće nisam širio nikakovu propagandu protiv današnjice. U koliko se to dokaže, ja sam spreman snositi najstrožiju kaznu.

Zbog kojih ste razloga širi pred radnicima kako je nepravilno što se u današnjici upotrebljava riječ `drug`?

Ja sam to istina je govorio, ali nisam to govorio iz zle namjere, već od šale.

Zbog kojih ste razloga širili propagandu da je Stepinac pravedan zatvoren i osuđen i ako je svakome poznato, da je on napravio velika zlodjela?

Što se mene tiče, meni uopšte nije poznato da je Stepinac napravio bilo koje zlo za vrijeme rata i poslije oslobođenja, pak sam na osnovu toga i govorio, kako je pravedan zatvoren.

Šta vas je rukovalo da govorite među radnicima kako žališ što nisi pobjegao u emigraciju sa ostalim emigrantima HSS-a i ustaša, koji očekuju svaki čas povratak u Jugoslaviju?

Ja to nisam govorio, a ako postoju svjedoci, ja ću to tek priznati kada dođu pred mene na Sud, a ovde vam to ne ću priznati.

Zbog kojih ste razloga govorili da se ustaški emigranti vesele i grle u Argentini, a da vi patite u Jugoslaviji?

Ovo nisam ja govorio, ovo je govorio Luka Alujević pravoslavac, koji je ranije radio u Konstruktora. Kaže, da je ovo on čuo od Hajdukovih igrača, koji su bili u Argentini.

Zbog kojih si razloga govorio da ti živeš u ideji u kojoj živu tvoji kolege emigranti u emigraciji?

Ja sam uvijek govorio da se ja osjećam Hrvat i da mi nitko neće nametnuti da budem Srbin. Ja se osjećam čestitim Hrvatom.

Dobro, da li ima netko u Jugoslaviji tko tebe kao Hrvata progoni i sili te da budeš Srbin?

Nema nitko.

Onda zbog čega spominješ ime Hrvat i Srbin i šta si htio sa ovim reći?

Ja ovo govorim jer sam Hrvat, a to govorim na osnovu toga, što ima u Solinu ljudi koji su Hrvati, a neće da reču da su Hrvati, već Srbi, a to su: Braća Milanovići Fabljan, Milan i Ante, Katić Frane pok. Jure i svi nacionalisti koji su bili za vrijeme stare Jugoslavije. Oni se svi osjećaju Srbi, a ne Hrvati i uvijek su držali tu tezu.

Stranka HSS-a i Maček bili su na protunarodnoj liniji i radili protiv interesa radničkog pokreta, a šta vi na ovo kažete?

Ja vam na ovo ne mogu odgovoriti. Prije rata bili su na pravom putu, a za vrijeme rata ja ne znam, da li su bili na krivom, da li na pravom putu. Cijelo rukovodstvo HSS-a u toku rata je bilo pasivno. Nije bilo na jednoj niti na drugoj strani i prema tome nije ni bilo protiv današnjice.

Kada je Stepinac pušten na slobodu, vi ste govorili da će on sada urediti neke stvari u Hrvatskoj, recite koje su to stvari?

Ja sam mislio na ovo: Kada je Stepinac izišao na slobodu i kada je postao Kardinal, tada mi je rekao Mate Mihanović pop iz Solina, da će sada Stepinac urediti mnoge stvari u katoličkoj crkvi, jer da će izbaciti i odstraniti sve svećenike negativne u katoličkoj crkvi.

Šta te Bulju rukovalo, da po noći vodiš djecu od brata oficira u crkvu i da ih tamo po noći sa popom krstiš?

Ja jesam govorio da sam vodio po noći djecu od mog brata u crkvu i da sam djeci bio ja za kuma, a moja pokojna žena za kumu i da smo ih krstili kod popa. Ali ja to nisam učinio, a da li je moja žena i majka to ne bi moga reći sigurno da jesu ili nisu.

Zbog kojih razloga širiš među ljudima da je današnja vlast dozvolila bez popa životinjsko vjenčanje i krštenje?

Ja bez crkve ne mogu. Ja vjerujem u boga i ne bi se bio vjenčao bez popa za sve na svijetu. Drugo na ovo nemam šta da odgovorim.

Da li imate još nešto za reći u vezi predmeta?

Više ne bi imao šta da kažem, zapisnik sam pročitao i u njemu su sve moje riječi tačno unešene, što to potvrđujem sa mojim potpisom.⁵⁰

50 DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, SUP Trogir, Kaštela, Solin, kut. 1, dosje Joze Bulja.

Pojedine izjave iz dosjea Joze Bulja potvrđuju da je Bulj ipak održavao kontakte s pripadnicima UDB-e pa stoga iznenađuje ranije spomenuta zabilježka iz kolovoza 1961. po kojoj je Bulj bio u potpunosti pasivan, iako je upitno koliko je u svojim izjavama bio iskren, odnosno koliko su iskrene bile izjave drugih osoba o samom Bulju.

U Buljevu dosjeu sačuvana su i izvješća UDB-ina suradnika Igumana čiji stvarni identitet na temelju ovih dokumenata nije moguće potvrditi. U zabilješci iz kolovoza 1955. Iguman podnosi izvješće o don Kaju Maroviću, župniku u Solinu za kojega se »pronijela vijest da se zabavlja u crkvi s jednom plavom djevojkom«, a »vijesti kruže da je ovo vidio jedan vojnik«. »Na ovo je don Kajo u nedjelju oštro reagirao sa oltara i naglasio, da ova vijest nije uperena protiv njega, već protiv vjere uopće«, ističe Iguman.⁵¹ U ostatku zabilješke suradnik opisuje reagiranje stanovništva solinskog bazena na uhićenje Vladimira Jurline, inače partijskog »rukovodioca«, zatim Stipe Bošnjaka, Ante Manole i Božidara Nikolića u tvornici »Prvoborac« koje je izazvalo čuđenje i gađenje. »Govori se da sada Bošnjak Stipe ne će ženi kupovati čokoladu i dobre bokune. Čuo sam da Boban Vladur bivši direktor tvornice 'Salonit' govori da bi ih sve trebalo streljati, bez obzira na visinu krivice. Govori se među radnicima, kako oni sa 8 ili 10 000 dinara plate, mogu biti poštene i čuvati jugoslavensku zajednicu, a rukovodioci i komunisti, sa platom od 16 ili 20.000 dinara krađu i pljačkaju svoje drugove i kolektiv. Govori se da su krali tvornički cement, gradili kuće, falsificirali dokumente itd. Jednom riječju govori se svašta. Zet od Marković Steve – Listeš Tomo, koji radi isto u tvornici, govori se kako koristi žene koje rade u tvornici, da idu kod njega kući i da mu rade, grefavaju i čiste stan«, navodi se u ovom izvješću.⁵²

Nejasno je zbog čega je ovaj dokument dodan uz dosje Joze Bulja koji se u njemu uopće ne spominje, no iz navedenih podataka može se zaključiti da je Iguman bio blizak industrijskim krugovima u Solinu i upućen u događanja među radnicima na solinskom području. U ostalim dokumenatima pronađenima u Buljevu dosjeu navodi se da je Bulj bio zaposlen u građevinskom poduzeću »Kozjak«, dok se u njegovim osobnim podacima za kartoteku UDB-e navodi samo »tvornica cementa«. U Buljevu dosjeu nalazi se samo još jedan dokument koji je UDB-i dostavio Iguman i to »Spisak mojih poznanika« od 18. veljače 1952. Riječ je o poimeničnom popisu 38 pristaša HSS-a, uglavnom sa solinskog područja, i to: Lovre

Sesartić iz Solina, Jozo Grubić iz Solina, Ive Vukšić iz Solina, mesar Ivan Bralić iz Solina, Stipe Pleština iz Solina, Tonko Grubišić iz Solina, inženjer Miloš Grubišić iz Solina s boravištem u Splitu, šofer Joskan Gašpić iz Solina, Mate Ninčević iz Solina, zidar Marinko Ninčević iz Solina zaposlen u poduzeću »Konstruktor«, Šimun Grubišić iz Solina, zaposlenik na telefonskoj liniji Split-Solin Ante Boban iz Solina, nekadašnji zapovjednik »Zaštite« Petar Valenta iz Klisa, postolar Toma Jelić iz Vranjica, činovnik Jozo Bilić iz Vranjica, Ante Grgić iz Vranjica (uz napomenu da je njegov brat svećenik), »pitur« Jozo Grgić iz Vranjica, nekadašnji zastupnik HSS-a Jozo Martinić iz Kaštela, profesor Andrija Luetić iz Splita, mlinar Lovre Podrug iz Splita, Luka Valičić iz Vrlike (tada u zatvoru), učitelj Drago Čizmić iz Zadvarja s boravištem u Splitu, gostioničar Vlado Muše iz Srinjina s boravištem u Zagrebu, Ivan Vukšić iz Solina, gostioničar Milan Grubić iz Solina, kovač Jozo Grubić iz Solina, trgovac Ante Boban iz Solina, zaposlenik tvornice »Jugovinil« Martin Bilić iz Vranjica, Tomica Bulat iz Splita (tada u emigraciji), »marangun« Vilko Novaković iz Solina s boravištem u Istri, Marin Kljaković iz Solina s boravištem u Vinkovcima, zaposlenik Higijenskoga zavoda u Splitu Kajo Perko iz Mravinaca, profesor Stipe Pezelj iz Doca s boravištem u Zagreb, nekadašnji doglavnik NDH-a Stipe Matijević iz Blata na Cetini (tada u emigraciji), slikar Petar Mihanović iz Sitna Donjeg s boravištem u Zagrebu, nekadašnji domobranski nadsatnik Blaž Vučković (tada u emigraciji), Ljudevit Tomašić (tada u emigraciji) te viši činovnik Miljenko Grubić iz Solina (također u emigraciji).

Znakovito je da na ovom popisu nema upravo Joze Bulja. Zahvaljujući ovom dokumentu može se zaključiti da je Iguman morao biti pristaša HSS-a ili blizak tim krugovima, no na temelju dostupnih dokumenata nemoguće je reći je li Iguman bio Bulj ili možda netko blizak njemu. S obzirom da u arhivu SUP-a za Dalmaciju, koji je nekoć dostavljen Državnom arhivu u Splitu, nedostaju dosjei brojnih drugih pripadnika HSS-a čija se imena spominja u Buljevu dosjeu, nemoguća je međusobna provjera njihovih iskaza kojom bi se mogla ustanoviti istina o spomenutim događajima, a moguće i identitet članova te stranke koji su doista surađivali s UDB-om. Unatoč tome Buljevi iskazi sadrže obilje podataka o radu Hrvatske seljačke stranke uoči i za vrijeme Drugoga svjetskog rata na solinskom području te stoga predstavljaju vrijedan izvor za proučavanje dalmatinske povijesti 20. stoljeća.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² *Ibid.*

Kratice

DAS = Državni arhiv u Splitu

HDA = Hrvatski državni arhiv

Izvori

DAS, f. 101, »Gradnja« Opće građevno poduzeće – Split, kut. 1.

DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, Izvješća OZN-e

DAS, f. 409, SUP za Dalmaciju, SUP Trogir, Kaštela, Solin, kut. 1, dosje Joze Bulja

HDA, f. 1491, OZN za Hrvatsku, 11.3.1.

Literatura

- M. Colić 1988 Mladenko Colić, *Pregled operacija na jugoslovenskom ratištu 1941. – 1945.*, Beograd 1988.
- B. Matković 2017 Blanka Matković, *Split i Srednja Dalmacija u dokumentima Ozne i Udbe (1944. – 1962.). Zaro-bljenički logori i likvidacije*, Trilj – Zagreb 2017.
- I. Mužić 2018 Ivan Mužić, *Solin u ratu 1941. – 1945.*, Split 2018.
- Z. Radelić 2002 Zdenko Radelić, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*, Zagreb 2002.

Summary

Blanka Matković

From the history of the Solin region during World War II and post-war period: the Croatian Peasant Party (HSS) through the dossier of Jozo Bulj (1945 – 1961)

Key words: World War II, post-war, Dalmatia, Croatian Peasant Party (HSS), Solin, Jozo Bulj, UDB, OZN, Communism

At the end of October 1944, Partisan units occupied Solin, Split, and the entire central Dalmatian area. Soon after the administration at factories in Solin, Vranjic, and Kaštel Sućurac were established, and the cement factory in Majdan was immediately operational. Some German prisoners of war worked here, and documents about them have been preserved. A number of prison camps were also organized, at least one of which was in Solin, as evidenced by rental contracts found at the construction company »Gradnja«, which are kept at the State Archives in Split. A number of reports from the Yugoslav authorities about the situation in the wider Split and Solin area in the first post-war months have been preserved.

Among the so-called reactionaries who troubled the new communist government were numerous opponents of the Communist Party, including members of other political parties and organizations. The archives of the Secretariat of the Interior (SUP) for Dalmatia, that are kept in the State Archives in Split, have a record of the Yugoslavian authorities (UDB), which states »there is a very dangerous group of HSS in the Solin basin« whose »spiritual leader before the war was Marin Kljaković«. The record also points out that no other place in Dalmatia had such a strong and firmly organized Croatian Peasant Party (HSS) headed by about 20 young people who, during the Second World War, never wavered on the Party's policies. According to the same document, two were executed during the war, although it does not explicitly state how and by whom. Five of the most prominent in this group were taken `to Croatia´ by Kljaković to save them from the same destiny. Among them was Jozo Bulj, whose dossier preserved an abundance of information about the work of the Croatian Peasant Party (HSS) in the Solin basin during the Second World War and immediately thereafter.

Bulj's statements to the interrogators of the National Guard (OZN) and later the UDB contain a wealth of information on the work of the Croatian Peasant Party in the wake of the Second World War and during the war in the Solin area and therefore represent a valuable source for studying Dalmatian history from the 20th century.

Translated by Blanka Matković

